

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Edebiyat Fakültesi

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Dergisi

2014-1

Kurucu:

A. Caferoğlu

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERGİSİ ULUSLARARASI HAKEMLİ
BİR DERGİDİR. HAZİRAN VE ARALIK DÖNEMLERİİNDE OLMAK
ÜZERE YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR**

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

Asos Index tarafından taranmaktadır: <http://asosindex.com/journal-view?id=181>

İndeks listesi için: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili>

İSTANBUL
2014

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.--
İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1946-

c.: resim, tablo; 24 cm.

Yılda 2 sayı

ISSN 1015-2091

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iutded/index>

1. TÜRK DİLİ – SÜRELİ YAYINLAR. 2. TÜRK EDEBİYATI.
3. DİL BİLİM.

Asos indeks

Araştırmacı indeks

Ebsco indeks

LMA indeks

Ulakbilim indeks

tarafından indekslenmektedir.

Baskı:
İlbey Matbaa
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 17845

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı
tarafından bastırılmıştır.

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mustafa Özkan (Dergi Sorumlusu)
Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan

Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk

Prof. Dr. Mehmet Tekin

Doç. Dr. Abdülkadir Emeksiz

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Namık Açıkgöz	Prof. Dr. Mehmet Kara	Prof. Dr. Kemal Yavuz
Prof. Dr. Ş. Hafûk Akalın	Prof. Dr. Ahmet Kartal	Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı
Prof. Dr. Hasan Akay	Prof. Dr. Ceval Kaya	Prof. Dr. Muhammet Yelten
Prof. Dr. Gülşen Seyhan Alışık	Prof. Dr. Emel Kefeli	Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Prof. Dr. Fatih Andı	Prof. Dr. Igor Kormuşan	Prof. Dr. Dursun Yıldırım
Prof. Dr. Hülya Argunşah	Prof. Dr. Günay Kut	Prof. Dr. Nuri Yüce
Prof. Dr. Mustafa Argunşah	Prof. Dr. Sabahattin Küçük	Prof. Dr. Peter Zieme
Prof. Dr. Uwe Bläsing	Prof. Dr. Mustafa Özkan	Doç. Dr. Sevin Alil
Prof. Dr. Dilek Batışlam	Prof. Dr. Nihat Öztoprak	Doç. Dr. Nur Gürani Arslan
Prof. Dr. Azmi Bilgin	Prof. Dr. Bengisu Rona	Doç. Dr. Ferhat Aslan
Prof. Dr. Orhan Bilgin	Prof. Dr. Gülden Sağol	Doç. Dr. Enfel Doğan
Prof. Dr. Ömür Ceylan	Prof. Dr. M. A. Yekta Sarac	Doç. Dr. Abdülkadir Emeksiz
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler	Prof. Dr. Osman F. Sertkaya	Doç. Dr. Halim Kara
Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk	Prof. Dr. Ayşe Güл Sertkaya	Doç. Dr. M. Mahur Tulum
Prof. Dr. Sebahat Deniz	Prof. Dr. Elfine Sibgatullina	Doç. Dr. Murat Ali Karavelioğlu
Prof. Dr. Hayati Develi	Prof. Dr. A. Atilla Şentürk	Doç. Dr. Muhamrem Kaya
Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan	Prof. Dr. Mustafa Tanç	Doç. Dr. Zuhal Kültüral
Prof. Dr. Musa Duman	Prof. Dr. Münevver Tekcan	Doç. Dr. Tanju Oral Seyhan
Prof. Dr. Metin Ekici	Prof. Dr. Recep Toparlı	Doç. Dr. Hüseyin Özcan
Prof. Dr. Nüket Esen	Prof. Dr. Fikret Turan	Doç. Dr. Erdal Şahin
Prof. Dr. Şeyma Güngör	Prof. Dr. Fikret Türkmen	Doç. Dr. Hatice Tören
Prof. Dr. Enver Halilovic	Prof. Dr. Abdullah Uçman	Doç. Dr. Orhan Yavuz
Prof. Dr. Handan İnci	Prof. Dr. Sema Üğurcan	Yrd. Doç. Dr. Özcan Tabaklar
Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın	Prof. Dr. Hanife Vural	

Sorumlu Müdür : Arş. Gör. İsmail Taş

Yayına Hazırlayan : Yard. Doç. Dr. Fırat Karagüllü

Düzeltili : Arş. Gör. Ümrان Yaman - Arş. Gör. Demet Çınar

Yurt Dışı Temsilcilikler ve Yurt Dışı İrtibat Noktaları:

Mısır	: Arş. Gör. Sami Ahmed (Ezher Üniversitesi Diller ve Tercüme Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü)
Hindistan	: Dr. Gous Mashkoor KHAN (Jawaharlal Nehru Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü)
Sudi Arabistan	: Arş. Gör. Majed Zouba (King Saud Üniversitesi)
Rusya	: Prof. Dr. Elfine Sibgatullina, Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü
Fransa	: Okt. Célie Aydim; Strasbourg Üniversitesi
Hollanda	: Prof. Dr. Uwe Bläsing; Leiden Üniversitesi, Hollanda

İstanbul Üniversitesi

Basım ve Yayınevi Müdürlüğü

İSTANBUL – 2014

Tel: (0212) 631 35 04 – 05 / (0212) 440 00 00 / 26500

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERGİSİ *Cilt / Sayı L*

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	VI-VII
Prof. Dr. Kemal Yavuz'un Özgeçmişİ.....	1-9

MAKALELER

Enfel Doğan	Türkiye Türkçesinde Addan Zarf Türeten Birleşik Ekler Üzerine	11-28
Hasan Fehmi Erol	Yabancı Dil Olarak Türkçe Ders Kitaplarında Okunabilirlik	29-37
Hasan Ali Esir	Bursali Lâmiî Çelebi'nin Ferhâd u Şîrîn'inin Ali Şîr Nevâî'nin Ferhâd u Şîrîn'i ile Mukayesesı	39-64
Murat A. Karavelioğlu	Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri	65-95
Büşra Sürgit	Edebiyat Geleneğiyle Kurduğu İlişki Açısından Sezai Karakoç'un "Gazel" Şiiri	97-111
Hatice Tören	Urbanization, Standard Language, Dialect	113-119
Mustafa Uluçay	Akif'in Kur'an Meali'nde Dil ve Üslûp Özellikleri.....	121-135
Erol Ülgen	Dobrulalı Şair Mehmet Niyazi ve İthâfât Adlı Eseri	137-150

HATIRALAR

Esra Egüz	Hem Hoca Hem Baba: Prof. Dr. Kemal Yavuz...151-158
Hasan Ali Esir	Hocam Prof. Dr. Kemal Yavuz.....159-164
Abdullah Uçmân	Hatıralar Arasında Ali Nihat Tarlan-Mehmet Çavuşoğlu..... 165-176

SÖYLEŞİ

Esra Egüz	Prof. Dr. Kemal Yavuz ile Söyleşi.....177-202
-----------	---

EK

Prof. Dr. Kemal Yavuz Fotoğrafları ve İki Şiiri	203-225
---	---------

ŞUARA TEZKİRELERİNDE GALATA TASVİRLERİ

Murat A. KARAVELİOĞLU*

Özet

Türk edebiyatının temel kaynaklarından olan şuara tezkireleri yalnızca biyografik bilgiler sunan eserler değildir. Tezkirelerin ve diğer tarihî edebî eserlerin sosyo-kültürel bakımdan zengin malzemeler barındıran kaynaklar olduğu düşündürken hareketle bu eserlerde İstanbul'un tarihî ve çok kültürlü bir semti olan Galata'nın izi sürüldü. İsminden başlamak üzere çeşitli yönleri tespit edilip örnek metinler üzerinden bir değerlendirme yapıldı. Bu yapılrken ise değişik zaman dilimlerinde Galata'ya uğramış seyyahların gözlemlerinden yararlanıldı. Hatıralarında Galata'yı anlatan kimi yazarların yazdıklarları da yapılan değerlendirmelere ışık tuttu. Böylece şuara tezkirelerinde yer alan Galata tasvirleri merkeze alınmak suretiyle diğer bilgi kaynaklarının söyledikleri de gözden uzak tutulmadı. Tüm bu bilgiler, klasik şiirden alınan örneklerle birlikte okunduğuunda bütüncül ve örtüşen bir anlatımın varlığı görülmektedir. Galata'nın, bir semt olmanın ötesinde, günümüzde olduğu gibi, tarihsel ve kültürel hayatımızda önemli ve çok yönlü bir yer tuttuğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Galata, tezkire, seyahatname, klasik Türk şiiri, tasvir

DESCRIPTION OF GALATA IN TAZKIRAH OF POETS

Abstract

Tazkirah, the biographies of poets, is one of the main components of Classical Turkish literature. As well as the details of the poets' lives, the genre provides a wealth of historical, social and cultural context. Through these biographies we have traced the history of the famously multicultural Galata district of Istanbul (Constantinople). In this study, the assessment initially has been made from the selected texts which mention the district of Galata. The notes of travellers who visited and wrote about the city through the ages have also been used as well as the depictions of Galata in personal memoirs which, we thought, also shed light on this subject. Therefore, we have included both primary and these secondary sources in this study.

*Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mkveli@istanbul.edu.tr

Together, this information, these references and the excerpts from Classical Turkish poetry, constitute a thorough study. As a result, we see that the district of Galata has always been an important and multifaceted place as it remains today.

Key Words: Galata, poet biographies, travelogues, Classical Turkish Poetry, district

Helâkî bir dahi görsem Sitanbul u Kalatayı
Ebed anmaz idim Mîr u Semerkand ü Buhârâyı
Diri oldukça dünyâda iderdüm bu temennâyi
İlâhî yıkma bünyâdîn Stanbulun Kalatanun

Giriş

Geçen yüzyılın ortalarına doğru metin yayımı şeklinde başlayan ve bazı değerlendirmeleri de içeren tarihî metin merkezli akademik çalışmaların bilhassa asrin son çeyreğinde artış gösterdiği görülmektedir. 90'lı yılların ortalarından itibaren de metni merkeze alan ve anlamaya, yorumu ve çeşitli yönlerden incelemeye dair bilimsel çalışmaların yoğunlaştığı söylenebilir. Bu meyanda, şehir ve semt tarihi ve tarihsel dönemlerde sosyal yaşam konulu araştırmaların önemli bir yer tuttuğu yadsınamaz. Zira insan, toplum, sosyal, kültürel ve ekonomik hayat, tarihî hadiseler ve bunların hem kendi dönemlerine hem de günümüze yansiyış biçimleri, dinî, tarihî ve edebî eserlerin asıl ele alınmaları gereken konularıdır. Dolayısıyla tarihsel metinlerden hareketle bir takum sosyo-kültürel verilerin değerlendirilmesi, yakın geçmişten itibaren çağımızın araştırmacılarına yeni ufuklar sunan bir nitelik arz etmektedir.

Türk edebiyatı tarihinde şuara tezkiresi yazımı ilk olarak 15. yüzyılda karşımıza çıkar. Nevaî'nın *Mecâlisü 'n-nefâis* adını verdiği tezkiresi, kendinden sonra Anadolu/Osmanlı sahasında yazılmış tezkirelere örnek olması bakımından çok önemlidir. Tezkireler yalnızca geçmişin veya çağının şair ve yazarları hakkında bilgi veren biyografi türünde eserler değildir. Hele bazı tezkire yazarlarının psikoloji tahlilleri yapmaları, şehir ve semt tasvirleri, olay aktarımaları, latife ve hikâyeleri onları salt birer biyografi olmanın ötesine taşır. Lâtiif, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Safayî, Salim, İbnülemin gibi yazarların tezkireleri bu yönleriyle ayrıca önemli kaynaklardır. Başta bu eserler olmak üzere değerlendirme ve tespitlerimizde Türk edebiyatında yazılmış tüm tezkireler incelenmiştir.

Tarihte bir imparatorluklar başkenti olması ve bugün de ülkemizin kültür, sanat ve ekonomi merkezi olarak en önemli şehrimiz özelliğindeki İstanbul, Osmanlı dönemi eserlerinde de her yönyle en fazla dikkati çeken ve ele alınan bir medeniyet besiği olması sebebiyle hakkında çok farklı alanlarda araştırmacıların

çalışma yaptığı, kitap ve makaleler, şiir ve yazılar yazdığı şehirdir. Tarihî ve edebî kroniklerimizde anlatılan İstanbul'un dışında mesela Çaylak Tevfik, Ahmet Rasim, Ahmet Refik Altınay, Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar, Sermet Muhtar Alus, Reşat Ekrem Koçu, Ercüment Ekrem Talu, Niyazi Ahmet Banoğlu, Samiha Ayverdi, Ahmet Hamdi Tanrıpinar gibi şahsiyetler, gerek popüler tarih açısından, gerek sanat anlayışlarının merkezine alarak, gerekse bir medeniyet problemi olarak eserlerinde İstanbul'u sıkça ve başarıyla işlemiştir.¹ İstanbul'un her bir tarihî semti de aynı şekilde birer kültür hazinesi durumundadır. Sur içi ile şehrın Galata, Eyüp, Üsküdar gibi semtleri kültürel dokusu zengin yerleridir. İsminden başlamak üzere Galata bağ, bahçe ve bostanları, meyhaneleri ve işaret âlemleri, kâfir güzelleri ve Hristiyan dilberleri, şairlerin toplanma yerlerinden biri olması, mevlevihanesi, boğazı (Haliç), yetiştidiği bilgin, şair ve sanatkârları, sınırları içinde medfun önemli kişileri, gayrimüslim sakinleri vb. yönleriyle bu şehrın seçkin ve zengin mirasa sahip bir semtidir.

Seminin özellikleri bunlardan ibaret değildir. Mesela burada bir zamanlar kar kuyularının olduğunu, balıkların yüzüğü bir çesmesinin bulunduğu biliyoruz.² Öte yandan Galata'nın kılıçhaneleri de meşhurdur. Eskiden İstanbul'da üç önemli kılıç atölyesi bulunurdu. Bunlardan bir tanesi Sultanahmet'te, ikisi ise Galata'da idi. Eskiden beri eğlence hayatının canlılığına bağlı olsa gerek Galata'nın çalgıcıları da çok meşhurdur. İlyas Ağa, Enderun hayatını anlattığı hâtıralarında Galata'nın kalabalığına ve her kesimden insanın orada bulunduğuna değinirken "...Galata semtinde hayli sít ü sada peyda ve lâvta ve kemençe sesinden ziyade kendüyi dinlettirdiği..."³ der ve Galata'nın çalgıcılarına göndermede bulunur.

Türk edebiyatında şehir monografileri diyeceğimiz bir tür olan şehrengiz, şehir ve semt tarihi alanında çalışanlar için özel bir önem taşır. Bu tür eserlerde şehrın tabii, mimari, kültürel, sanatsal güzelliklerinin yanı sıra genellikle güzelleri, devirlerinde herkesçe tanınmış esnafı ve kişileri de anlatılır. Başta İstanbul olmak üzere Antakya, Belgrat, Bursa, Edirne, Gelibolu, Keşan, Manisa, Mostar, Rize, Sinop, Siroz, Vize, Yenice Vardar, Yenişehir gibi şehirler hakkında şehrengizler yazıldığı bilinmektedir.⁴ Şehrengizlerde Galata ile ilgili bilgilere İstanbul şehrengizlerinden bazlarında rastlanmaktadır. Mesela Tacizade Cafer Çe-

¹ Balıkhanenin Nazırı Ali Rıza Bey, *İstanbul'da Ramazan Mevsimi*, (haz. A. Ş. Çoruk), İstanbul 1998, s. 13.

² Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul (Kent-Saray-Günlük Yaşam)*, İstanbul 2012, s. 90.

³ Hâfız Htzır İlyas Ağa, *Letâif-i Vekâyî-i Enderûniyye (Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat)*, (haz. A. Ş. Çoruk), İstanbul 2011, s. 528.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Metin Akkuş, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Bursa Şehrengizleri*, Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), 1987. Şehrengizlerle ilgili bir bibliyografi denemesi için bk. Fatih Tağılı, "Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografi Denemesi", *Turkish Studies*, volume 2/4, 2007, s. 763-770.

lebi'nin ünlü *Hevesname* mesnevisinde Galata havasının güzelliği, gayrimüslim tebaanın süslü ve gösterişli dükkânları, meyhaneleri ve görkemli işaret âlemlerini hatırlatacak şekilde kısaca anlatılır. Cemali'nin şehrengizinde ve benzeri eserlerde İstanbul sanki bir ak deniz, Galata ise Frengistan'dır. Azizî ve Kâtîbî de Galata'ya birkaç yönyle kısaca değinmişlerdir.⁵

a. Galata İsmi, Sınırları ve Galat Kelimesi ile Olan Ses Benzerliği

Galata'nın şuara tezkirelerinde nasıl tasvir edildiğine geçmeden önce adlandırılışı üzerinde kısaca durmak gerekir. Galata isminin, çevresinde ahişlar bulunmasından ve süt üretiminin yaygın olmasından dolayı "süt" anlamına "galaktus" veya İtalyanca "merdivenli yol" demek olan "calata"dan geldiği ileri sürülmektedir. Bizans döneminde "karşı" anlamında "Pera" deniyordu. Bu yakıştırma, orada yaşayan yabancı tüccarlara karşılık yerli Bizans halkının yabancılığını da anlatan bir kelimedir.⁶ Evliya Çelebi, Yunancada "gala" kelimesinin süt anlamına geldiğini söylediğten sonra "mukaddemâ Kostantin'in süthanesi olup cümle sağmal hayvânâtları anda durdugiyçün Galata derler" bilgisini verir.⁷

Galata isimlendirmelerinden biri de "incir" anlamına gelen "sykai" kelimesi ile ilgilidir. Geçen yüzyılın en önemli İstanbul tarihçilerinden olan ve yazdığı fakat ne yazık ki yarılm kalan *İstanbul ve Boğaziçi* kitabıyla bilinen İhtifalci Mehmet Ziya Bey, bu rivayete dikkati çeker: "Galata'ya Bizanslılar devrinde 'incir' anlamına gelen Sykai derlerdi. Zira burada pek çok incir ağacı vardı. (...) Eski tarihçilerden Jean Szesse Gilius'un rivayetlerine bakılırsa, milattan 270 yıl önce Galyalıların, Brenus'un kumandası altında buradan geçmelerinden dolayı buraya Galata denilmiştir."⁸

Bizans döneminde İstanbul on dört bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgelerin on üçüncüsü Galata idi.⁹ 14. yüzyılın ünlü seyyahı İbn Battuta, o dönemde Avrupalılarca çok az bilinen Asya, Afrika, Ortadoğu ve Bizans şehirlerinde dolasmış ve İstanbul'a da uğramıştı. İstanbul'da geçirdiği süre içinde Galata'yı da gezme fırsatı bulmuş ve Galata hakkındaki gözlemlerini kaleme almıştı. Seyahatnamesinin ilgili bölümünden okunduğunda şu bilgilere rastlanır: "Şehrin öteki kısmı 'Galata' adını taşiyor. Demin bahsettiğim suyun batı yakasıdır burası. Nehre açılan kapılarıyla burası, bizim Ribâtu'l-feth'i andırıyor. Bu yakaya, hepsi de tüccar olan

⁵ Agâh Sîri Levend, Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul, İstanbul 1958, s. 20.

⁶ İlber Ortaylı, "Galata", *DIA*, 13, İstanbul 1996, s. 303-307.

⁷ Evliya Çelebi b. Dervîş Mehemed Zillî, *Seyahatname*, I. Kitap, (haz. R. Dankoff-S. A. Kahraman-Y. Dağlı), İstanbul 2006, s. 23.

⁸ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, *İstanbul ve Boğaziçi (Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası)*, (haz. M. Karavelioğlu ve diğerleri), C. II, İstanbul 2004, s. 229.

⁹ Mahmut Ak, "Fatih Döneminde İstanbul'da İmar Faaliyetleri ve Mahalle Yerleşimi Hakkında", *İstanbul Şehir ve Medeniyet*, Klasik Yayınları, İstanbul 2004, s. 236.

Frenk (Avrupalı) taifesi yerleşmiştir (...) Bu taife tümüyle ticarete gömülmüşür; sahip oldukları liman, dünyanın en işlek limanlarındandır. Bu limanda yüz kadar kurkûra (çektirilen büyük tekne) gördüm. Ufak tekneler ise sayılmayaçak kadar çok! Bu tarafta çarşılardaydı gayet renkli ve zengin olmasına rağmen çok pis! Çarşılıarı birbirinden ayıran küçük dere sade lâğım akıtıyor desem yeridir! Galatalıların kiliselerinde de hayır yok; revnaksız ve sessiz.”¹⁰ Görüldüğü gibi İbn Battuta, 14. yüzyılın ilk yarısında Galata’nın nasıl bir yer olduğunu kısaca anlatmaktadır. Seyyahin, gördüğü yerlerle, liman, dükkân ve kiliselerle ilgili değerlendirmeleri genel olarak olumsuzdur. Bu durumu, Heberer’ın ifadeleri de tamamlar niteliktedir. Zira Heberer, Galata’daki salgın hastalıklardan bahsederek bunun sebebini pis sokaklara bağlar.¹¹

Galata hakkında yazan seyyahlar Evliya Çelebi, İbn Battuta ve Heberer’den ibaret değildir. Mesela 17. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’daki bulunan Fransız tarihçisi Robert Mantran, Galata’yı bir Avrupa kenti olmaktan ziyade Frenkleerin, Rum, Ermeni ve Yahudilerin yaşadığı bir “kâfir” kenti olarak niteler.¹² Keza 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve bu yıllarda İstanbul’u ziyaret etmiş olan İtalyan seyyah Edmondo de Amicis, Galata’yı İstanbul’un merkezi olarak öne çıkarır. Semtin, iki yanında meyhanelerin, tatlıciların, berber ve kasap dükkânlarının, Rum ve Ermeni kahvehanelerinin, tüccar yazılıhanelerinin ve köhne evlerin yer aldığı dar ve dolambaçlı sokaklarını Londra’nın kenar mahallelerine benzetir. Mahalleler, sokaklar rutubetli ve çamurludur.¹³ Yazar, Galata’yı açılmış bir yelpazeye benzeterek tepenin üzerindeki kuleyi bu yelpazenin sapı gibi düşünür.¹⁴

16. yüzyıldan itibaren Galata surları dışındaki surlar “Beyoğlu” diye adlandırılmıştır. Çünkü bu bölgelerde yabancı yerleşimciler, bunların temsilcilikleri, kiliseleri vardı ve bu durum, Galata’dan ayrı bir dokuyu meydan getirmektedi.¹⁵ İhtifalci, buralara Beyoğlu denilmesini, Trabzon İmparatoru Ioannes Komnenos’un oğlu Prens Alexis’in burada bir müddet ikamet etmiş olmasına bağlar. Bu ikamet, Fatih Sultan Mehmet’in Gürcistan havalisini fethetmesi üzere gerçekleştmiştir.¹⁶

Osmanlı döneminde İstanbul, sur içindeki ana şehrin dışında “bilâd-ı selâse (Eyüp, Galata, Üsküdar)” olarak ayrılmıştı. Bu ayrim idarî ve adlı bir ayrimdı.

¹⁰ Ebû Abdüllâh Muhammed İbn Battûta, *Seyahatnâme*, (çev. A. S. Aykut), İstanbul 2005, s. 336-337.

¹¹ Metin And, a.g.e., s. 90.

¹² Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul I-II*, (çev. M. Ali Kılıçbay-E. Özcan), Ankara 1990, C. I, s. 40.

¹³ Edmondo De Amicis, *İstanbul (1874)*, (çev. B. Akyavaş), Ankara 1993, s. 54.

¹⁴ Edmondo De Amicis, a.g.e., s. 57.

¹⁵ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 303.

¹⁶ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, a.g.e., s. 232. ve Celâl Esad Arseven, *Eski İstanbul (Âbidât ve Mebânisî)*, (haz. D. Yelkenci), İstanbul 1989, s. 71.

Her bölge bir kadi tarafından idare edilmekteydi. Galata da “mevleviyet” payeli kadılar tarafından idare edilmiştir. Naiplerle birlikte kadının idare alanı Hasköy ve Boğaz’dan Yeniköy’e kadar uzanıyordu. Dolayısıyla idari yönden Haliç’in kuzey ve Boğaz’ın Avrupa yakası Galata kadılığına bağlıydı.¹⁷ Galata kadısı, Müslüman nüfusun da yaşadığı Arap mahallesinde oturmaktaydı.

Galata ismi ve şehrin sınırları ile ilgiliaslında bilinen bilgileri özet olarak kaydettikten sonra ismin “galat” kelimesi ile olan ilişkisi üzerinde de kısaca durmak gerekir. Galat, “yanılmak” demektir.¹⁸ Galat etmek yahut galata düşmek de yanılmak, yanlışlıkla öyle davranışmak veya yanlışlıkla öyle söylemek anlamlarına gelir. Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suara* isimli tezkiresinin “Pârepârezade Ahmed Çelebi” maddesinde şairin manzum bir mektubunu kaydetmiştir. Ahmet Çelebi, metnin bir beytinde

Ditreyüp el olıcak ayak sakat
Fikr-i Galata ola gâyet galat¹⁹

diyerek “Galata” ile “galat” arasındaki ses benzerliğinden yararlanmıştır. Beyitte şair, ilden ayaktan düşüğünü söylemekte ve değil Galata’ya gitmenin, orayı düşünmenin bile yanlışmadan ibaret olduğunu dile getirerek hayiflamanmaktadır. Beyitte, Galata’nın işaret hayatının bolluğu ve güzellerinin şöhreti manası da ima edilmektedir.

Konuya ilgili bir başka örnek de yine *Meşâirü's-suara*’da karımıza çıkar. Âşık Çelebi, tezkiresinin “Merdümî” maddesinde şu ifadelere yer verir: “İstanbulludur. Latiff galata düşüp Galatalı dimişdür. Galata emini Ali Çelebi’nin oğludur.”²⁰ Bu örnekler üzerinden, Galata’nın suara tezkirelerinde karşılaşılan ilk özelliğinin işte bu “galat” kelimesi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

18. yüzyılın iki önemli şairi Sümbülzade Vehbi ve Enderunlu Fazıl, aşağıdaki beyitlerinde Galata ismi ile galat kelimesi arasındaki ses benzerliğinden faydalananarak Galata’ya gitmemenin yanlış bir iş olduğunu söylemektedirler. Beyitler, İstanbul şiirleri üzerine antoloji hazırlayan A. Halet Çelebi’nin kitabından (bk. Kaynakça) alınmıştır:

Pek çamurdan bilirim Kumkapu meyhâneleri
Vehbiyâ gel Galata semtine git itme galat (s.145)

Var mı eyâ Galata gibi müferrih bir yer
Doğru söz söyle felek hiç galata meyl itme (s.148)

¹⁷ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 304.

¹⁸ Ahteri Mustafa Efendi, *Ahteri-i Kebîr*, İstanbul 2013, s.734.

¹⁹ Âşık Çelebi, *Meşâirü's-su'arâ (İnceleme-Metin) 1-2-3*, (haz. F. Kılıç), İstanbul 2010, C. I, s. 322.

²⁰ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 801.

b. Galata'nın Bağ, Bahçe ve Bostanları

Tarih boyunca Galata, bağ ve bahçelerinin güzelliği ile anılagelmiştir. Tepelikleri çok olan bu bölgede var olan küçük vadiler, kırlar, bayırlar bahar ve yaz aylarında yeşile bürünür, çeşit çeşit ağaç ve çiçeklerle bezenirmış. Mesire yerleri geniş ve çok olduğundan Galata'nın gayrimüslim halkı gibi İstanbullu zarifler ve her kesimden insanlar buraya akın ederlermiş. Şuara tezkirelerindeki bağ, bahçe tasvirlerinden önce Galata'dan söz eden bazı kaynaklarda buranın bostanlarının nasıl anlatıldığına bilinmesi gereklidir.

Galata

(And; 16. Yüzyılda İstanbul'dan... s.34)

Pera denilen bölge uzun zaman yalnızca bağlardan ve meyve bahçelerinden ibaret imiş. Bu sebeple tarihî metinlerde ve seyahatnamelerde "Pera Bağları" diye bir adlandırma ile karşılaşılır. Fakat Mantran'ın ifadesine göre zaman içinde bu bağlar, Peralılar ve orada yerleşen Hristiyanlar tarafından sökülverek evler ve bahçelerle doldurulmuştur.²¹ Yabancı seyyahların "Pera Bağları" yakıştırması Galata'nın meşhur bahçelerinin varlığını kanıtlamaktadır.²² 16. yüzyılda İstanbul'a başta Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinden tüccarlar geliyor du. Bunlar için Galata'da yeni yeni mahalleler kuruldu. O devirde, Beyoğlu'nda birkaç mezarlık ile bağlar ve tarlalar vardı.²³ Zaten Beyoğlu'ndaki "Tarlabası" isminden de anlaşılaçığı üzere oraları on altinci asra kadar tarla imiş.²⁴ Pera'nın yüksek kesimlerinde bağlar, yabancı Hristiyanların oturduğu güzel bahçeli malikâneler bulunuyormuş.²⁵

Balıkhanе Nazırı Ali Rıza Bey, eski İstanbul'u anlatırken bir zamanlar gerek İstanbul sur içinde ve dışında, gerekse Üsküdar, Eyüp, Kasımpaşa ve Boğa-

²¹ Robert Mantran, a.g.e., s. 74.

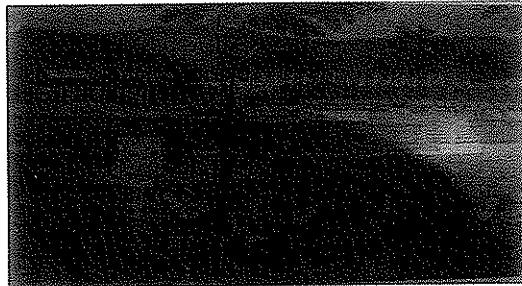
²² Robert Mantran, a.g.e., s. 71.

²³ Ahmet Refik Altınay, *Eski İstanbul*, s. 23.

²⁴ Celâl Esad Arseven, a.g.e., s. 71.

²⁵ Metin And, a.g.e., s. 66.

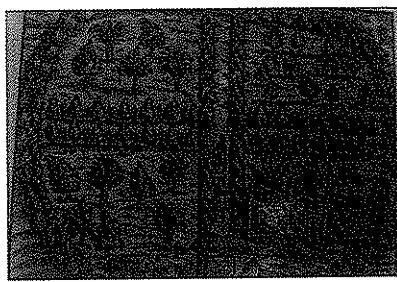
ziçi civarında ve mahalle aralarında bile bostanların bulunduğu haber verir.²⁶ Yazarın, Kâğıthane, Hasköy, Aynalıkavak gibi yerlerin doğal güzelliklerini anlatımı, Galata ve havalisinin bağ ve bahçeleri hakkında geniş bilgi sunmaktadır (s. 118 vd.).

Kâğıthane mesiresi

(Zenannme İÜ T5502'den naklen Atasoy; *Hasbahçeler*'den... s.125)

Galata'ya ayırdığı sayfalarda Metin And, Galata sınırları içinde bulunan Fındıklı'daki "Karabali" bahçesinden söz etmektedir. Bahçıvanları devşirme olan bu bahçeye Sultan 2. Selim, yakın misafirleriyle yemek içmek istediğiinde gelmiş.²⁷ Bu bahçe, "çehar-bağ" denilen ve birbirini kesen iki eksenle bahçe alanının dört bölüme ayrıldığı İran bahçeleri etkisinde olan tek Osmanlı bahçesi olarak bilinmektedir.²⁸ Tıpkı bu bahçe gibi Dolmabahçe de eskiden servili bir bahçe imiş. Sultan 2. Osman'ın emriyle deniz, liman gibi bir boğazken doldurulmuş ve bu bahçe meydana gelmiş. İhtifalci Mehmet Ziya Bey, Dolmabahçe'yi anlatırken Sultan Osman'ın burada cirit oynadığını da ekler.²⁹

Karabali Bahçesi

(Salomon Schweigger'den naklen Atasoy; *Hasbahçeler*'den... s.119)

²⁶ Balıkhanı Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (haz. A. Ş. Çoruk), İstanbul 2001, s. 266.

²⁷ Metin And, a.g.e., s. 113.

²⁸ Nurhan Atasoy, *15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler*, İstanbul 2005, s. 119. Burada Karabali Bahçesi'nin bir gravürü de bulunmaktadır.

²⁹ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, a.g.e., s. 234.

17. yüzyılın ikinci yarısında Galata'yı gezen Mantran, Galata Sarayı'ndan sonra kırların başladığını ve tepelere doğru meyve bahçelerinin bulunduğu yazmaktadır. Hatta bu bahçelerin Beşiktaş'takilerle birleşerek Boğaz'a egemen olan yükseltileri bir taç gibi çevrelediğini söyler.³⁰ 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'u ve Galata'yı ziyaretini kaleme alan Amicis, bir gün Galata ve havalisi içinde arkadaşıyla yaptığı yürüyüşü anlatır. Bir gayrimüslim semti sayılan Galata'yı gezerken kısa bir yolu sonunda kendilerini birden Türkiye'nin ortasında, camii ve tekkesi bol, bağılık bahçelik büyük bir Müslüman mahallesi olan Kasımpaşa'da bulduklarını söyler.³¹ Bütün bu ifadeler, Galata'nın, Osmanlı'nın son zamanlarında bile tabii dokusunu büyük ölçüde koruduğunu gösterir niteliktedir.

İşte böylesine yeşillik ve bağ bahçelik olan Galata, çeşitli şairlerden ve onların değişik yönlerinden bahsedilirken tezkire yazarlarının kaleminde de yer bulmuş ve yazarlar bu ünlü bahçelere ve geniş bağlara kısa da olsa degeinmeden geçmemiştir:

Âşık Çelebi, tezkiresinin “Hatemî” maddesinde Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi’den bahsedip onun inşadaki ustalığını anlatırken Galata’daki bahçesinden söz etmektedir. Bu bahçede dostlarıyla otururken bir mektup yazmak gerekmış, o da hemen oracıkta yazmış. Bakmışlar ki mektup on altı satır ve her satırı “sin” ile başlayıp “nûn” ile bitiyor.³²

Aynı eserin “Celâlî” maddesinde yazar, Celâlî ile olan arkadaşlığını ve geçirdiği vakitleri anlatırken “Seyr-i gülîstânda ve deyr-i mugânda Eyyûb ve Kâğıd-hâne çemenlerinde Galata ve Hasköy encüménlerinde, Zâtî dükkânında ve Atmeydânı’nda bahâr sohbetlerinde ve hazân cem’iyyetlerinde gâh mahbûblar mecmâi olan hammâmlar seyrinde ve gâh Dâvûd Paşa iskelesinde suya oynayan sîm-endâmlar seyrinde gâh hânkâhlarda vefâ semâsında ve gâh harâbâtlarda deblek semânda hem-dem idük”³³ ifadelerine yer verir. Böylece Galata ve civarının bahçe ve mesirelerini anar.

Tabiat ve mekân tasvirlerinin bolca yer aldığı *Meşâirü ’s-şuara*'nın “Yetîm” maddesinde Sütlüce'de bulunan Caferâbâd adlı bir mesireden bahsedilir.³⁴ Yusuf-ı Sîneçâk’ın mezarı da oradaymış.³⁵ Ünlü gazel şairi Hayali Beğ'in de Sütlüce'de bir bahçesi varmış.³⁶ Şairlerin bahçeleri denilince Deli Birader Gazâli'nin Beşiktaş'taki bahçesini anmak gereklidir. Bilindiği gibi 16. yüzyılın ilk yarısında

³⁰ Robert Mantran, a.g.e., s. 76.

³¹ Edmondo De Amicis, a.g.e., s. 70.

³² Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1498.

³³ Âşık Çelebi, a.g.e., C. I, s. 469.

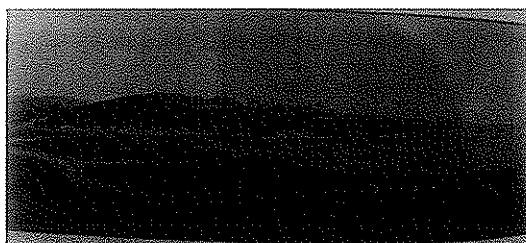
³⁴ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 657.

³⁵ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 686.

³⁶ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1549.

Gazali, Veziriazam İbrahim Paşa'nın izin ve yardımlarıyla Beşiktaş'ta bir hamam ve bahçe yaptırmıştı. Âşık Çelebi'nin de söz konusu ettiği³⁷ Gazali'nin bahçesi, Galata havalisının bahçeleri arasında hatırlanacak bir yerdir.

18. yüzyıl tezkirecilerinden Ramiz'in *Âdâb-ı Zürafâ*'sında "Sacidî"den bahsedilirken Yeniköylü olduğu söylenir. Galata'ya bağlı köylerden olan İstin-ye'nin suları, bahçeleri, bülbülleri övgüyle dile getirildikten sonra Yeniköy'ün, gönül açıcı bir yer olduğu belirtilir: "Pîş-gâh-ı İslâmbol cevânibi makbûlde vâki' mahrûse-i Galataya muzâfe ve lûle-i iştihâri âlem-gîr ve sîr-âhengî andelibân-ı safâ-karîr olan İstinyeye tâbi' Yeniköy nâm mahall-i dil-güşâda..."³⁸ Tıpkı Ramiz gibi Salim de "Sacidî" maddesinde Yeniköy'den ve İstinye'den övgüyle söz eder ve buralarını, Galata'ya bağlı yerler olarak belirtir. "Galata kazâsı muzâfâtından makarr-ı belâbil olan İstinye kurbünde Yeniköy nâm karyeden..."³⁹

Karaağaç mesiresi
(Melling'den naklen Atasoy; *Hasbahçeler*'den... s.126)

Galata çevresinin ve tepelerinin geniş kirlarına, bağlarına ve yemyeşil meşire alanlarına karşılık asıl yerleşim yeri konumundaki sur içi Galata'sında yer yer bahçeler olsa da bağlardan ve geniş bahçe alanlarından söz edilemeyeceğini bazı kaynaklardan öğreniyoruz. Mesela Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi'ni tüm menzilleri ile yazıp çizen Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn* isimli eserinde Galata'yı da resmetmiştir. Bu çizim üzerine değerlendirmelerde bulunan Nurhan Atasoy, Galata'nın sur içine hiçbir ağaç ya da çiçek tasviri çizilmediğini, buna karşılık sur dışının bu açıdan çok zengin olduğunu yazmaktadır. Tasvirde "servilerin ve aralarında fistık çamları da bulunan çeşitli çam ağaçlarının yanı sıra meyve ağaçları da vardır; bunların bir kısmı çiçekleriyle, bir kısmı ise üzerindeki meyveleriyle tasvir edilmiştir. Bu alandaki bitki örtüsünün zenginliği çok çeşitli çiçeklerle de belirtilmiştir."⁴⁰

³⁷ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1640-45.

³⁸ Ramiz, *Âdâb-ı Zürafâ*, (*İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*), (haz. S. Erdem), Ankara 1994, s. 45-46.

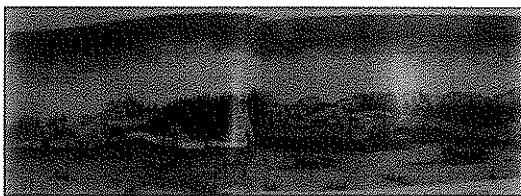
³⁹ Salim, *Tezkiretü's-su'arâ*, (haz. A. İnce), Ankara 2005. s. 379.

⁴⁰ Nurhan Atasoy, a.g.e., s. 59.

İstanbul'un asıl sur dışı bölgesi ve Haliç civarında bulunan mahallelerle kıyas edildiğinde Galata'nın sur以内 büyük bahçe ve mesirelerden yoksun olduğunu, 17. yüzyıl tarihçilerinden Mantran da belirtmektedir. Mantran, surların içine sıkışmış olan semtin doğru dürüst bahçe ve meyveliği bulunmadığını söylemektedir.⁴¹

16. yüzyıl şairlerinden Prizrenli Şem'î, aşağıdaki beytinde Galata'yı cennet bahçesine benzeterek över:

Acâyb hâleti vardur gelen gitmez Sitanbuldan
Sanasın bâg-ı cennetdür giren çıkmaz Kalatadan (g.123/7)

Tersane üstünden Okmeydanı'na doğru uzanan yeşillikler
(And; 16. Yüzyılda İstanbul'dan... s.64-65)

c. Galata'nın Meyhaneleri, İşret Âlemleri ve Galata'da Ayak Seyri

Şuara tezkirelerine ve Klasik Türk edebiyatının diğer metinlerine bakıldığında Galata'nın meyhaneleri ile işaret ve eğlence âlemlerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Tezkire yazarlarının çoğu anlattıkları şairin Galatalı olması veya Galata meyhanelerinin müdafimi bulunması gibi sebeplerle semtin bu özelliğine dikkat çekerler.

Ünlü seyyahımız Evliya Çelebi Galata'yı meyhane ile eş tutar.⁴² Galata'nın Haliç kıyıları ile Ortahisar civarında iki yüz kadar meyhane bulunduğu, her birini beş yüzden fazla ayyaşın doldurduğunu, hanende ve sazendelerle yenip içildiğini, bunlar için Balıkpazarı'nda envai çeşit balıkların satıldığını, en kaliteli meyvelerin, meze ve içki çeşitlerinin buralarda hazırlanıp tüketildiğini ve kuş sütü dahil her şeyin Galata'da bulunduğuunu yazar: "Ammâ leb-i deryâda ve Ortahisâr'da iki yüz aded kat-ender-kat harâbâti cânlar için meykedeler var kim her birinde beşer altışar yüz fâsik ayş [ü] işaret idüp hânende ve sâzendegân ile bir hây-hûdur kim diller ile ta'bır olunmaz. Bu tâ'ifenin me'külâtryçün Balıkbâzârı çârşüsunda niçe yüz elvân mâhîler var kim ta'bîr olunmaz. Ve âlü'l-âl meyvenin a'lâsi ve sâ'ir me'külât [ü] meşrûbâtın güzidesi bunda bulunur. Âdem câni ve rûh

⁴¹ Robert Mantran, a.g.e., s. 71.

⁴² Evliya Çelebi b. Dervîş Mehemed Zillî, a.g.e., s. 350.

gıldası ve kuş südü dahi bu Galata'da bulunur.”⁴³

Balıkhanı Nazırı Ali Rıza Bey'in yazdıklarına bakılırsa eskiden meyhanelere şerbethane denirmiştir. İstanbul'un eski meyhanelerinin genellikle nerede bulunduğu da söyleendiği bölümde Galata ve mülhakatının geniş bir yer tuttuğu görülmektedir: “Eskiden meyhanelere şerbethane itlak olunurdu (...) Bu şerbethaneler Balıkpazarı, Zindankapısı, Asmaaltı, Ketenciler, Mahmutpaşa, Tavukpazarı, İskender Boğazı, Gedikpaşa, Kumkapı, Yenikapı, Langa, Samatya, Yedikule, Karagümrük, Topkapı, Tekfur Sarayı, Balat, Fener, Cibali, Kapan-ı dakik, Keresteciler, Galata, Beyoğlu, Hasköy ve Kadıköy'de bulunurdu.”⁴⁴ Bu meyhanelere ve tabi Galata iskelelerine gemilerle şarap küpleri gelir, sonra bunlar iskelelerden meyhanelerin mahzenlerine taşınırıdı. Açıktan ve insan gücü ile taşınan şarap, özellikle Müslüman ahali için zaman zaman rahatsız edici boyutlara ulaşabiliyordu. Tarihçi Ahmet Refik, bu rahatsızlıklı ilgili ferman dahi çıkarıldığını söyler: “...Bazı karyelerden Galata iskelelerine hamr gemileri geldikde kefere taifesi hamrlarını mahzenlerine fiçı ile alıp gitmeyip tulumlarıyla taşıyıp şehir içinde gezip müselmanların libasına dokuna dokuna alıp götürdüklerinden...” Galata hamallar kethüdası Şeyh Abdülkerim Efendi'ye 1572 tarihinde bir ferman gönderilmiştir.⁴⁵ Keza Galata'nın kenar bölgelerinde bulunan Müslüman mahallelerinde şarap satıldığı ve meyhane açıldığı ihbar edilince padişah bu meyhanelerin kaldırılmasını emretmiştir.⁴⁶

16. yüzyıl yazarlarından Âşık Çelebi, tezkiresinin “Nihâlî” maddesinde şairi anlatırken onun Galata kadılığından bahseder ve bu sebeple kendisine “Galata Caferi” dediğini söyler. Kadi olduktan sonra dostlarının ısrarı üzerine şarap içmeyi bırakan Nihâlî, içmese de Galata meyhanelerine özlemi sık sık dile getirirmiştir. Dostları “Ekâbir-i hâkim-i şer’ oldun husûsan pây-taht-ı saltanat civârında min-ba’d içmek münasip degildür” diyerek şaraptan vazgeçirdikten sonra o zamanın tanıdık simalarından Mihaloğlu'na ucta bir sancak verilip uç işletmesi yasak edildiğinde Cafer Çelebi, “Mihaloglu’na ucda sancak virüp uc işletme diyü yasak itmek bana Galata'yı virüp şarâb içme dimege benzer” diye lâtife yolu tepki göstermiştir.⁴⁷

“İlmî-i Sânî” maddesinde şairin esrarkeş ve ayyaş olduğunu, Galata meyhanelerini anarak bildirmektedir: “Humâr deminde iştihâ virsün diyü bir iki üç avuç esrâr yiüp kör bengî olup kendüden geçerdi. Hatta Galatanun mu’tekif-i hâne-i hammârı oldu, varını kadehe koyup cûr'a gibi dökilüp şükûfe gibi saçıl-

⁴³ Evliya Çelebi b. Dervîş Mehemed Zilli, a.g.e., s. 210.

⁴⁴ Balıkhanı Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, s. 178.

⁴⁵ Ahmet Refik; *Onuncu Asr-i Hicride İstanbul Hayatı*, 73.

⁴⁶ Ahmet Refik; a.g.e., 76-77.

⁴⁷ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 906-7.

makdan sâger gibi eli boş olup âhir kadeh cerrârı oldı.”⁴⁸ 16. yüzyılın genç yaşıta öldürülen şairi Fîğânî, zamanının çوغunu Na‘tî ve Nûhî ile geçirir, Galata’ya işaret etmeye giderlermiş.⁴⁹

Ottoman’da Bir Meyhane

Bilindiği gibi 16. yüzyıl şairi Rahîkî attardı ve Mahmutpaşa civarında bir dükkanı vardı. Âşık Çelebi, bu dükkanı anlatırken Galata yolü üzerinde bulunduğundan ve Galata işretlerine giden kimselerin uğrak yeri olduğundan bahseder: “Ol zemân Galatada sük-i füsük-i pür-şevkün revâcî ve duhter-i rez ile dil-i şûrîde-gânun izdivâcî zemâni idi. Dükkanı Galataya seyre giden erbâb-ı irfânun dernegi idi veuşâkına cilve vü arz-i cemâl idecek şühlarun cây-ı dernegi idi.”⁵⁰

Gelibolu Âlî de şair biyografilerini verirken olay ve mekân tasvirleri yapan yazarlarımızdanızdır. “Hayalî Beğ” maddesinde, Galata’nın işaret âlemlerine atıfta bulunduğu bir anekdotunda Hayalî ile Şem’în iyî arkadaş olduklarından

⁴⁸ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1097-98.

⁴⁹ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1203.

⁵⁰ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1352.

ve Pereme Boğazı da denilen Haliç sahilinden birlikte kayığa binip Galata'ya geçerek meyhaneye daldıklarından söz etmektedir: "...Hatta Monla Şem'i'yi ziyâfet için Galata cânibine azîmet itdükde ki Pereme Boğazına gelmişler. Hayalînün ilkâsı ile birer pereme kadem-ârâ olmuşlar. Ba'de'l-ubûr buluşup mahall-i neşât u sürûr olan meclis-i harâbâta vüsûl bulmuşlar."⁵¹ "Riyâzî" maddesinde ise yazar, Riyâzî'nin dostlarıyla Galata'ya geçerken kayığa binmekten korktuğu için vazgeçtiğini anlatır. Galata'ya gitmek isteyişin sebebi meyhaneleridir: "Ve bir gün yârânı ile iyş u nûş kasdına Galataya giderken sair hullâni tîzce cenâb-ı pîr-i mugâna varsak kesb-i safâ itsek diyü isti'câl iderken hemân ki Pereme Boğazına gelinmiş. Yârân-ı bâ-safâ kemâl-i tezâhumla keştiye girmiştir. Riyâzî mücerred îhâmını işâ'at için ben deniz geçmezüm diyüp ol gün iyş ü işaretden ferâgati evlâ görmüş."⁵²

Meyhanelerin hemen hemen hepsini Rumlar ve Yahudiler işletirdi. Ermeni meyhaneçiler de yok değildi. İstanbul'un ne kadar serseri ve ayak takımı varsa buralarda toplanıyordu. Bu sebeple bazen halkın rahatsızlığı olaylar meydana gelirdi. Çünkü meyhâneden çıkan ayyaşların taşkınlıklarına sıkça rastlanır. Güvenliği tehdit eden bu gibi olaylar için de hükümet tarafından Galata kadisinin uyarıldığı çok olmuştur.

İşte özellikle 16. yüzyıldan itibaren önce kahvehaneler şeklinde başlayıp sonra meyhane olarak açılan bu işaret ve eğlence mekânları Galata'da çok daha önceleri bulunuyordu. Osmanlı döneminde Galata meyhaneleri farklı standartlar da olup bazıları ekâbirden kimselerin de uğrak yeri idi. Hele dönemlerinin aydın kimseleri olan şairler, kahvehane ve meyhane gibi mekânları boş bırakmazlardı. Bazı şairlerin Galata meyhanelerinden çıkmadıkları veya sık sık buralara gidip işaret âlemlerine daldıkları tezkirelerde anlatılmaktadır. Kaynakların ifadesine göre Galata, içkiye tövbe etmenin mümkün olamayacağı bir yerdir. Bir 17. yüzyıl şairi olan Kâşif'in aşağıdaki kurasında bu mana dile getirilmektedir:

Kim ki İstanbul içre tevbe edip
Derse bir dahi içmezem sahbâ
İ'timâd eylemen sözüne anın
Galata ihtimâli var zîrâ

18. yüzyıl tezkirecilerinden olup özellikle Lâle Devri şairleri için çok önemli bir kaynak eser olan tezkiresinde Safayı, Gafurî mahlaslı olup Mahmut isimli Gelibolulu bir 17. yüzyıl şairinin biyografisini verdikten sonra onun "Galata" redifli bir de gazelini kaydetmiştir. Gazelde baştan sona Galata'nın meyhâ-

⁵¹ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, (haz. M. İsen: *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısı*), Ankara 1994. s. 213.

⁵² Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., s. 222.

neleri, işaretleri, meclisleri, şarapları, meyhaneçileri, meyhanelerinin fitne yuvası, ama aynı zamanda gönül açıcı ve neşe verici yerler olduğu üzerinde durulmaktadır:

Kûşe-i hankâha pîr-i mugândır Galata
 Rind-i mey-hâre gûyâ ki cândır Galata
 Bâde-i köhne gibi hoş-rübâ mugbeçesi
 Hâsılı fitne yü âşûb-cihândır Galata
 Halce-i duhter-i rez ma'reke-i sûr-i sürûr
 Ya'ni kim tekye-i peymâne-keşândır Galata
 Ey Gafûrî mey-i nâbını görenler didiler
 La'l-i yâkûta aceb ma'den-i kândır Galata⁵³

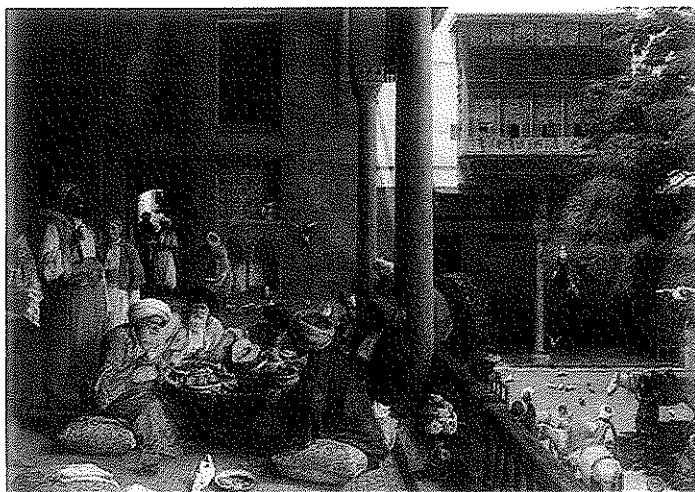
Yine Safayî, 18. yüzyılın başlarında yaşamış olan Lutfullah adında ve “Lutfî” mahlasını kullanan şairi anlatırken onun Galata meyhanelerine ne kadar düşkünlüğünü da kaydeder. Hatta şair, hep yaptığı gibi meyhanelerden birinde demlenip çıkışmış ve Kasımpaşa’ya doğru giderken birkaç sarhoşun saldırısına uğramış. Meyhaneye ve içki âlemlerine olan düşkünlüğü böylece onun sonu olmuş. Safayî’nin bu anekdotu, o devirde Galata meyhanelerinin ayak takımı kimselerin uğrak yeri olduğu ve zaman zaman halk için tehlikeli kişileri barındırdığı bilgisini teyit etmektedir: “Mezbûr Kasımpaşa’dâ sâkin olmagla bir gün Galatada Beyoglu meykedelerinde çokça eğlenip kandiller yanınca elden ayagı bırakmayıp ahşamdan sonraya kalıp tek ü tenhâ mestâne Kasımpaşa’ya giderken yolu Kanlıkuzlar nâm mahalle ugrayıp kazâ-yı nâgehânî bir iki sarhoş önüne çöküp mezbûru bıçak ile urmagla sahbâ-keş-i câm-ı memât olup...”⁵⁴

18. yüzyılın ve Lâle Devri’nin bir diğer önemli tezkire yazarı Mirzazade Salim Efendi, “Fasîh” maddesinde Galata meyhanelerine atıfta bulunur: “Pîşgâh-ı Kostantiniyye’de olan deryâçe-i ra'nâyı güzâr ve Galata nâm mahalde gûşâde-i bâb-ı gürûh-ı ahbâb olan meykedelerden birine şîtâb...”⁵⁵

⁵³ Mustafa Safayî Efendi, *Tezkire-i Safayî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idî'l-Eş'âr)* (İnceleme-Metin-İndeks), (haz. P. Çapan), Ankara 2005, s. 435.

⁵⁴ Mustafa Safayî Efendi, a.g.e., s. 531.

⁵⁵ Sâlim, a.g.e., s. 554.

Osmanlı'da Bir Meyhane

19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'a gelen Edmondo de Amicis, Galata ve civarını gezerken Tatavla'da uğradığı bir meyhaneyi şöyle anlatmaktadır: "Tİ-yatro kurabilecek kadar büyük, ancak sokak kapısından ışık alan ve parmaklıklı yüksek ahşap bir kerevetle çevrilmiş çok geniş bir salon. Kocaman ocakta balık, kebab vb. pişirilir. Ayaklı kadehlerle beyaz ve kırmızı şarap dağıtılır."⁵⁶ Evliya Çelebi de döneminin bazı meyhanelerinin isimlerini Taş Nerdübân, Kefeli, Manyalı, Mihaliki, Kaşkaval, Sünbülli, Kostanti, Saranda ve bazı şarap isimlerini Ankona, Sarakuza, Mudanya, Erdemid, Bozcaada⁵⁷ diye sıraladıktan sonra meyhaneçiler hakkında şunları söylemektedir: "...meyhâneçiyân mezmûm-ı halk-ı cihân bir alay mel'ûnlardır kim Galata meyhâneleri içre bu kadar hânende ve sâzende ve mutribân ve kaşmerân meyhânelerine cem' olup şeb [ü] rûz zevk [u] safâ ile sürür ederler."⁵⁸ Görüldüğü gibi yazar, meyhaneçileri Allah'ın lanetine müstehak, halkın da sevmediği insanlar olarak anlatmaktadır.

19. yüzyıla gelindiğinde eski zamanların helva sohbetleri veya özel mekânlardaki işaret meclislerinin yerini büyük ölçüde meyhaneler almıştır. Batılı tarzda giyinmenin, süslenmenin, yeme içmenin, hâsılı Batılı gibi yaşamın yaygınlaşmaya başlamasıyla Batılı tarzda eğlenmek de insanların yavaş yavaş arzu duyduğu bir hâl aldı. Ali Rıza Bey, bu değişimi şöyle anlatır: "Yerli ve ecnebi karilarla dolu kârhaneler günden güne tekessür etti. Hele karnaval zamanları Galata ve Beyoğlu taraflarına akan bir avareler deresi hâsil oldu (...) Zengin gençler ser-

⁵⁶ Edmondo De Amicis, a.g.e., s. 68.

⁵⁷ Evliya Çelebi b. Dervîş Mehemed Zîlî, a.g.e., s. 210.

⁵⁸ Evliya Çelebi b. Dervîş Mehemed Zîlî, a.g.e., s. 350.

vetlerini, ayakçı takımı maaşlarını, esnaf ve işçi gürusu kazançlarını hep Galata ve Beyoğlu âlemlerine hasrettiler.”⁵⁹

Bu devir tezkirelerimizden biri *Kâfile-i Şuara*'dır. *Künhü'l-ahbâr*'dan naklettiğim anlaşılan Haverî ile ilgili yazdıklarında şairin içkiye düşkünlüğü, fakat kadı olduktan sonra bıraktığına dair bilgiler arasında Galata meyhanelerinden de söz edilir ve şairin hayiflanmalarına yer verilir: “Gençliğinde ziyâde bâde-nûş olmagla ba‘de zemân Eyûb ve Galata kâdisi olduğundan zemân-ı ayyâşîde devâm ettiği meykedelerin ba‘zisine ahyânen gidip pîr-i sahbâ-fürûşun hâturunu istifsâr ederek ‘zemân-ı iflâsimizdaki hırsımız şimdî olsaydı doyuncâ şarâb içер ve sübaşı korkusu çekmeyip Galata meykedelerinde kendimizden geçerdik’ der imiş.”⁶⁰

Son devrin büyük âlim ve biyografi, ayaklı kütüphanelerden İbnülemin Mahmut Kemal Înal, *Son Asır Türk Şairleri* adını verdiği tezkiresinin “Remzi” ve “Safvet” maddelerinde bu iki şairin Galata meyhanelerinin müdafavimlerinden olduğunu söyleyerek onların ve Galata'nın son dönemdeki işaret hayatı hakkında çok kısa da olsa bilgi vermektedir.⁶¹

Geçtiğimiz yüzyılın başlarından itibaren meyhaneler bir bir kapanmaya başlar. Şüphesiz bunda, ülkenin yaşadığı buhranın, ardı arkası gelmeyen yenilgilerin ve işgallerin büyük payı vardır. Şuara tezkirelerinde ve edebî metinlerimizde anlatılan meyhanelerin sayısı ve müdafavimleri azalır. Son dönemin büyük halkiyatçısı, kültür tarihçisi ve tarihçi Reşat Ekrem Koçu ile yapılan bir mülakatta üstat, eski meyhane hayatını kısaca anlattıktan sonra kendi dönemindeki durumu, ünlü Lavirendes Meyhanesi üzerinden şöyle dile getirir: “Bugün İstanbul'da böyle tek meyhane yok. Oysa ki İstanbul, meyhaneleriyle meşhurdu. Koltuk meyhaneleri, ruhsatsız meyhaneler. Devletten ruhsat alarak açılmış meyhanelere ‘Gedikli meyhane’ diyoruz; sonraları ‘Selatin meyhaneleri’ demişler. Bunlar bir insanı günlerce, aylarca, hatta senelerce uğraştıracak konulardır. Ben bir tek meyhanenin tarihçesini tespit etmek için, Galata'da, belki bir seneden fazla çalıştım. Meşhur ‘Lavirendes Meyhanesi’, Cenevizliler zamanından kalma bir meyhane. Sonraları gemici meyhanesi olarak devam etmiş, ama en son İstanbul'un imar projeleri arasında, oraya bir nahiye binası yapıldı ve Lavirendes, o tarihî meyhane maalesef yok oldu gitti.”⁶² Tıpkı bunun gibi Efe Meyhanesi'nin Galata'nın ünlü meyhanelerinden biri olduğunu *Meşâirü's-suara*'nın “Haverî” maddesinden anlıyoruz.⁶³

⁵⁹ Balıkhanen Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, s. 191.

⁶⁰ Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu'arâ*, (haz. F. S. Kutlar Oğuz-M. Çakır-H. Koncu), İstanbul 2012, s. 275.

⁶¹ İbnülemin Mahmut Kemal Înal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-suara)*, 4 cilt, (haz. M. Cunbur-M. K. Özgül-H. Özcan -İ. Baştug), Ankara 1999, s. 1868 ve 2040.

⁶² Sadi Yaver Ataman, *Türk İstanbul*, (haz. S. Şenel), İstanbul 1997, s. 451.

⁶³ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1507.

Eski Galata meyhanelerine bir örnek olması bakımından Küplü Meyhanesi hakkındaki kısa bilgiyi paylaşmak yerinde olur kanaatindeyiz. Son derece salaş ama bir o kadar da ünlü olan bu meyhane Galata'nın en izbe bir yerinde olup adeta bir batakhaneyi andırmaktaymış. Dışarıdan bakıldığından içerişi görülmez, dükkan kapalı sanılmış. Meyhanenin müdafimleri gündüzden rastladıkları tanındık bazı kimselere "Mevlânâ, bizi unutma, dem parası nûş et" gibi anlamsız sözler söyley ve akşamki içki meclisi için para isterlermiş. Bu durum, buhranlı yılların artması ve gençlerin askere alınmaya başlanmasına kadar böylece devam etmiş.⁶⁴

Galata meyhaneleri ve buralardaki yaşam, roman türünün edebiyatımıza girmesiyle birlikte yazılı metinlerde yeniden bir mekân unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Bu konuda yapılmış bir akademik çalışmada Beyoğlu'nun geçmişi, nasıl bir sefalet, rezalet, fuhuş ve işaret merkezi olduğu anlatılır. Yazar, kitabının giriş bölümünde, Cumhuriyet döneminde (1924-1980) yazılan yüzlerce romanda Beyoğlu'nun ne şekilde ele alındığını değerlendirmiştir.⁶⁵

Galata'nın müdafimlerinden olan Helâkî, buranın meyhaneleri hakkında fikir verebilecek beyitler yazmış bir şairdir:

Müyesser ola mı sâkî baña bu dâr-ı dünyâda
İçüp mest-i harâb olup yatup kalmak Kalatada

.....

Muhassal yeg gelür baña cihânuñ şahı olmakdan
Gedâ-yı cür'a-hâr olup yatup kalmak Kalatada (g.126/1,4)

Bakî'nin, Kanuni Sultan Süleyman'ın 969/1561-62 yılında bir fermanıyla içkinin bir ara yasaklanması ve şarap gemilerinin Haliç'te yaktırılması üzerine söylediği şu beyti çok ünlüdür:

Reh-i mey-hâneyi kat' itdi tîg-i kahri sultânun
Su gibi arasın kesdi Stanbul u Kalatanun (g.279/1)

Bakî'nin arkadaşı Nev'î de boğaz ve Galata Boğazı (Haliç) arasında tevriye yapmakta ve aynı olaya telmihte bulunmaktadır:

Geçürmezler bogazdan katracâ âb-ı Mesihâyi
Yasagi âdem öldürmez mi hey sûfî Kalâtânuñ (g.257/2)

Galata'nın meyhaneleri ve işaret âlemleri ile ilgili bu bahiste söylemenesi gereken bir husus da "ayak seyri"dir. Zira Galata, bir eğlence ve içki muhiti olarak bilinir ve "ayak seyri"nin has mekânı özelliğinden dolayı şairlerin ilgi alanı

⁶⁴ Balıkhanen Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, s. 47-48.

⁶⁵ Ali Şükü Çoruk; *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, İstanbul 1995, s. 21-45.

na girer.⁶⁶ Bilindiği gibi “ayak” kelimesi Türkçedeki yaygın anlamının dışında, özellikle eski metinlerimizde “kadeh” anlamına gelmektedir. “Seyr ve seyran” ise “seyretme, gezip dolaşma, akıp gitme” anlamındadır. Yani “ayak seyri”, kadeh dolaşturma, içki içip işaret etme manasındadır. Dolayısıyla “ayak”ın hem gezip dolaşmakla, hem de elden ele kadeh gezdirerek içki içmekle olan ilişkisi, şair ve nüktedan kimselerin Galata meyhanelerini anlatmakta çok kıvrak bir zekâ ile bulup kullandıkları bir zarif söyleyiş olmuştur. Mehmed Çavuşoğlu’nun, Galata’da ayak seyri konusunda iki kısa yazısı bulunmaktadır.⁶⁷ 16. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya Beğ, aşağıdaki beyitlerinde Galata’da ayak seyrinden söz etmektedir:

Harâmîler gibi deryâ-yı ummân
Soyup her hûbî anda eyler uryân

 Düşer âb üstine her sîm-sîmâ
Semâdan nûr iner deryâya gûyâ

 Ta’âla’llâh zihî nakkâş-ı kudret
Yazar bu vech ile âb üzre sûret

 Binüp keşfîye dahi nice dilber
Kalatada ayak seyrânın eyler

 Sedef olur o keşfî-i şinâver
İçinde dilrübâlar lülü-yi ter (*İstanbul Şehrengizi*, 115-119)

“Ayak seyri”, “ayak seyranı”, “ayak götür-“ gibi ifadeler şairlerin dillerinden düşürmedikleri sözlerdir. Revanî’ye göre akı başında olanın Galata’da “ayak götürmesi” gereklidir:

Rind iseñ meyli koma câm-ı musaffâdan yana
Ârif isen götür ayığı Galatadan yana (g.7/1)

Yahya Beğ ise zahidi uyararak Galata’da güzellerle işaret etmesini öğütler:
Şarâbı terk idüp sôfi başunu virme gavgaya
Güzellerle ayak seyrânın eyle gel Kalataya (g.421/1)

d. Galata’nın Güzelleri ve Dilber Seyri

Öteden beri gayrimüslim halkın yerleşim yeri olan Galata, Müslüman ve Türk İstanbul’unun mukabilinde bir semt olmuştur. Bölgenin tipki bağ ve bahçeleri, meyhaneleri gibi güzelleri de meşhurdur. Bu sebeple şairler, gizlice veya açıktan Galata’ya gitmeyi ve Hristiyan güzellerini görmeyi çok severler. Müslüman

⁶⁶ İskender Pala, “İstanbul: Dizerlerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri”, *Şehir ve Kültür İstanbul*, (Editör: A. E. Bilgili), Profil Yayınları, İstanbul 2012, s. 194.

⁶⁷ Bk. Mehmed Çavuşoğlu, *Dîvânlar Arasında*, Ankara 1998, s. 49-54 ve 55-62.

man ahalinin, Galata'ya karşı takındıkları mesafeli tavır, bu sebeplerden ileri gelmektedir. Üstelik burası, İstanbul halkın gözünde bir kâfir memleketi gibidir. Daha 16. yüzyılda Enverî'nin, çağdaşı ve sonra gelecek pek çok şair gibi Galata'yı "Frengistan" olarak nitelendirmesi, bu bakış açısını özetlemektedir:

Kalata seyrin itmiş ol sanem seyrândan geldi
Büt-i sîmîn-bedenlerle Frengistân'dan geldi (g.277/1)

16. yüzyılın ünlü tezkire yazarları Lâtîfî ile Gelibolulu Âlî, eserlerinin "Şem'i" maddesinde şairle ilgili bilgiler verirler. Buna göre Vefa Camii'nde sufiler halka olup Vefa semai ettiğlerinde Şem'i de bu halkaya katılır; bahar vakti, gül zamanı gelip dostlar meyhaneye açıldıklarında bir yolunu bulup sufileri atlatarak meyhaneye gidermiş. *Künhü'l-Ahbâr*'da yer alan bir anekdot, onun rind ve kâlender meşrepli bir şair olduğunu göstermesinin yanı sıra Galata'nın güzellerinin görülmeye değer olduğunu da bildirmektedir. Buna göre bir gün Şem'i ve Mesîhî anlaşarak Galata seyrine gitmişler. Güzelleri seyretmek maksadıyla bir kiliseye girmiştir. Şairlerin zariflerinden biri onları görünce şu meşhur kıtayı söylemiş:

Galatada Mesîhî deyre gitmiş
Meger Şem'i anunla bile varmış
İşidenler galat idüp dediler
Mesîhî kiliseye mum iletmış⁶⁸

Âşık Çelebi'nin, Gelibolulu Âlî'nin ve Hasan Çelebi'nin Mahremî hakkındaki anekdotu, o devirde ulemadan olanların dahi İstanbul'dan Galata'ya geçip dilber seyrine daldıklarını göstermektedir. Anlaşılan bu olay, zamanında bir hayli şeyi olmuş ve herkesin dilinde anlatılmıştır.⁶⁹ Mahremî, Galata'nın üst yanında Tatavla adındaki karyedendir. Biraz ilim tahsil edip Farsça öğrenmiş ve şiir yazmaya başlamıştır. Yirmi yıl kadar Galata'da naiplik görevinde bulunmuştur. O tarihlerde Hristiyanların kızıl yumurta yortusunda Sahn müderrislerinden Pîrî Paşazade Muhammet Çelebi ile Aşçızade Hasan Çelebi Galata'da bir kiliseye girmiştir. Bunu gören şair, şu meşhur beyti söylemiştir:

Galataya sanem seyrine gelmiş
Sitanbuldan bir iki dîn ulusu

Bunu duyan Paşazade, kadiya haber göndererek Mahremî'yi azlettirmiştir. Yaptığına pişman olan şair, müderrislerin huzuruna varıp özür dilemiş ve affedilerek eski görevi iade edilmiştir.

⁶⁸ Latîfî, *Tezkiretü's-su'arâ ve Tâbsuratü'n-nuzamâ (Inceleme-Metin)*, (haz. R. Canım), Ankara 2000, s. 334, Gelibolulu Âlî, a.g.e., s. 235.

⁶⁹ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 784, Gelibolulu Âlî, a.g.e., s. 271 ve Kinalî-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suvarâ* 1-2 (haz. İ. Kutluk), C. II, Ankara 1989, s. 856.

Galata'nın gayrimüslim ve zalim güzellerinin çokluğunu Ferruhî bir gazzelinde anlatır. Şiirin bir beytinde o kâfir güzelleri puta benzetir:

Hey müselmânlar Sitanbulun büt-i ra'nâsı çok
Kâfir-i bî-dînleri ancak Kalatanun mı var⁷⁰

Melihî'den bahsederken *Meşâirü's-suara* müellifi, Galata'nın kiliselerinin, içlerindeki put gibi güzelleriyle şairlerin ve zevk sahibi kimselerin uğrak yerleri olduğunu söylemektedir: "...nişâmeni harâbât ve mesîresi Galatada deyr ü sümnât idi."⁷¹ Keza Hasan Çelebi, "Merdümî" maddesinde Galata'nın bekârlarıyla da ünlü bir yer olduğunu söylediğten sonra şairi de bunlardan biri olarak gösterir.⁷²

Galata'nın güzelleri, şairlerin de dilindedir. Avnî mahlasıyla yazan Fatih Sultan Mehmet,

Avniyâ kılma gümân kim sana râm ola nigâr
Sen Stanbul şâhisun ol [da] Kalata şâhidur (g.14/5)

diyerek hem kendi padişahlığını vurgular, hem de Galata'yı içinde cennet gibi hurilerin dolaştığı bir güzellik ülkesi başkenti olarak görür. Böylece sevgiliyi kendinden üstün tutar. Aynı şairin aşağıdaki beyti de içindeki güzellerden dolayı Galata'nın cennetten üstün görüldüğünü göstermektedir:

Bağlamaz firdevse gönlünü Kalatayı gören
Kâfir olur hey müselmânlar o tersâyı gören (g.61/1)

Bu gazel, baştan sonra bir Hristiyan güzelini anlatır. Ayrıca Hayalî, Helakî ve Mostarlı Ziyaî gibi daha pek çok şairin Galata dilberlerini ve Galata'da dilber seyrini anlattıkları beyitleri vardır.

e. Şairlerin Toplanma Yeri: Galata

Galata semti bütün bu üstün özellikleri ve daha fazlasıyla zarif, nüktedan, sanatkâr ve şairlerin toplanma yerlerinden biridir. Bu başlık altında mesire yerleri veya meyhaneler dışında kahvehaneler ve bazı zarif kimselerin evlerini kastediyoruz. Galata kahvehaneleri ile ilgili Reşat Ekrem Koçu'nun anlattıkları çok önemli bilgiler içerir:

"Eskiden Galata'dan geçilmezdi, Yüksek Kaldırım'dan çıkışmazdı, buraları muhtaraları yerlerdi. Galata surları ve mezarlıklar dolaşılıkarak çıktırdı. Buralar işsiz güçsüz, adam soyan, adam öldüren, yol kesen insanların bulunduğu yerler-

⁷⁰ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1176.

⁷¹ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 828.

⁷² Kinalı-zade Hasan Çelebi, a.g.e., s. 890.

di. Bunlar sabahçı kahvelerinin devamlı sakinleriyydi. Kahve dedim de hatırlıma geldi. İstanbul folkloru arasında kahvehane hayatı da başlı başına bir konudur. Tulumbacı kahveleri, taa eskiden Yeniçeri kahveleri var, bir âlem o yeniçeri kahveleri. Büyük kahvehanelerden başka yer yer, semt semt küçük mahalle kahveleri, çalgılı kahveler. Sabahçı kahveleri semtlere göre ayrılrıdı. Mesela Galata, Tophane gibi yerlerdeki sabahçı kahveleri umumiyetle sefil barınağı. Yatıp kalkacağı yeri olmayan kişiler buralarda geceyi geçirirler, bir peykenin üstünde kıvrırlar yatarlar, çoğu esrarkeş. Bir de vapur bekleyen, otellerde yer bulamayan yahut otele verecek parası olmayan kimselerin sabahladığı kahveler...”⁷³

Son dönemde Galata civarındaki ünlü kahvehaneler arasında Belle Vue’nin ayrı bir yeri vardır. Bu kahvehane, seçkin ve zarif kimselerin toplandığı yerlerin başında gelir. Öte yandan Çeşme Meydanı’nda, tulumbacı reislerinden Galip Reis tarafından işletilen çalgılı bir kahvehane, Kasımpaşa’da, dere boyunda, Midyeci Süleyman adında birinin işlettigi çalgılı bir kahvehane, özellikle tulumbacıların toplandığı bir mekân olarak tulumbacı reislerinden Ahmet Reis’iñ işlettigi çalgılı kahvehane ve Yüksek Kaldırırm’da, Arap Hüseyin’iñ kahvehanesi Galata kahvehanelerinin en bilinenlerindendir. Tespihçi Tosun’un Halil adında biri bu sonuncu kahvehaneye gelip darbuka çalar, onu dinlemeye çok uzaklardan meraklılar gelirmiš.⁷⁴ Bu kahvehaneler, sadece çay kahve içilen veya aylak aylak vakit geçirilen mekânlar değildir. Bir dönem bu tür yerler, Osmanlı sosyal hayatının kalbinin attığı mekânlar olmuştur. Kültürel ve şanatsal hayatın aktif olarak yaşandığı, planlandığı, halka mál edildiği yerler arasında ilim ve sanat erbabının, hâli vakti yerinde şuara ve zürafa zümresinin ev ve konakları da bu meyanda hatırlanması gerek yerlerdir. Tezkireler bu gözle okunduğunda Galatalı kimi şairlerin dikkati çektiği görülür.

Meşâirü ’ş-şuara sahibi, “Nakkaş Haydar”ı anlatırken Tophane civarındaki evinin şairlerin ve zarif kimselerin toplanma yeri olduğunu haber vermektedir.⁷⁵ Kinalizade ise ünlü denizcimiz ve şairimiz “Kâtibî” mahlaslı Seydi Ali Reis’ten söz ederken Galata’daki güzel konağına da değinmiştir. Konağın görkemini “Galata’da revâk-ı felek-nitâkı eyvân-ı keyvâna berâber...”⁷⁶ cümlesiyle anlatmıştır. Hatta zamanın şairleri birer tarih söylemişler, o da bunları konağının duvarlarına yazdırtmış.

Galata’nın seçkin konakları ile kahvehaneleri dışında kalan sair dükkânları da edebiyat hayatının canlı olduğu yerlerdendir. Osmanlı’nın son yüzyılında Galata’daki Kurşunlu Mahzen civarında bir Musevi vatandaş bir dükkân açarak

⁷³ Sadi Yaver Ataman, a.g.e., s. 459.

⁷⁴ Sadi Yaver Ataman, a.g.e., s. 52-53.

⁷⁵ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 893.

⁷⁶ Kinali-zade Hasan Çelebi, a.g.e., s. 806-7.

ilk enfiyeyi “burunotu” adıyla satmaya başlamıştır.⁷⁷ Bu tür keyif maddeleri imal edilen veya satılan dükkanlar da bazen şairlerin uğradıkları yerler olmuştur. Böylece Galata’da, çok eskiden beri meyhane, mesire yerlerinin yanı sıra kahvehaneler başta olmak üzere çeşitli esnaf dükkanları ile özel malikânelerde edebiyat ve sanat hayatının canlı bir şekilde sürdürdüğü bilgisine, hem seyahatname ve hatırlı kitabı yazarlarının anlattıklarından hem de bizzat şuara tezkirelerinden hareketle sahip olmaktadır.

f. Galata'da Eh'lullah ve Galata Mevlevihanesi

Kültür ve düşünce tarihimize daha çok gayrimüslim ahalisi ve buna uygun yaşam tarzi ile öne çıkan Galata, Müslüman-Türk medeniyeti içinde elbette dinî ve manevi yönleriyle de vardır. Şuara tezkirelerinde Galata okunurken böyle bir bakış açısından varlığı sezilir. Özellikle eski devirlerde Galata'nın mülhakatından sayılan Sütlüce, Hasköy, İstinye, Yeniköy, Kasımpaşa, Tophane gibi yerler kırları, bağları ve çemenleri çok olan yerler olup bu münasebetle Allah dostlarının ve dervişlerin tefekkür ve teferrüt mahallerinden idiler. Bilhassa Sütlüce kırları, o devirlerde sakın ve ücra köşeler olduğundan Sa'dî Dergâhi, Hasanâbâd ve Caferâbâd Tekkeleri burada bulunmaktaydı. Mesela “Yetîm” mahlaslı şairin Sütlüce’de bir tekkesi vardı.⁷⁸ Keza Fazlî'nın defterdarlıktan ikinci kez feragat edip İstanbul’da uzlet eylediği ve Tophane civarındaki evlerinin yakınına cami ve mektep yaptırarak yalnızca Allah’ın zikri ile meşgul olduğu bilgisi verilmektedir.⁷⁹ Fenayî, merhum Yahya Efendi civarında bir tekkesi olan şairlerdendir.⁸⁰ *Meşâirü'-ş-şuara* yazarı, “Safayî” mahlaslı şairi anlatırken İskender Paşa’nın Galata’da bulunan Atıcılar mahallinde yaptırdığı zaviyeyi ona teslim ettiğini, şairin de burada nice dervişleri topladığını söylemektedir: “...merhûm İskender Paşa'ya intisâb eylemiş, ol dahi Galata semtinde Atıcılar altında bûnyâd itdiği zâviyesin Safayî'ye şart idüp zâviye-nişîn olup cem-i abdâl u ebrâr ve ashâb u erbâb eylemiş.”⁸¹

Kafile-i Şuara'nın, *Naima Tarihi*'nden naklettiğine göre ünlü şair ve hattat Çevrî, kayığa binmekten korktuğu için her hafta İstanbul'dan kalkıp Kâğıthane'den dolaşarak Kasımpaşa ve Beşiktaş Mevlevihanelerine gelirmiştir.⁸²

⁷⁷ Balıkhanе Nazırı Ali Rıza Bey, *İstanbul'da Ramazan Mevsimi*, s. 35.

⁷⁸ Âşık Çelebi, a.g.e., C. II, s. 657.

⁷⁹ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1191.

⁸⁰ Salim, a.g.e., s. 564.

⁸¹ Âşık Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1290.

⁸² Mehmed Tevfik, a.g.e., s. 172.

Galata Mevlevihanesi

İstanbul'da bulunan Mevlevi dergâhlarının en önemlilerinden olan Galata Mevlevihanesi, bilindiği gibi bugün de ayaktadır ve Divan Edebiyatı Müzesi olarak kullanılmaktadır. Mevlevihane'nin tarihinden söz etmek konumuzun sınırlarını aşacağından şuara tezkirelerinde rastladığımız muhtasar bilgileri kaydetmekle yetiniyoruz.

17. yüzyıl kaynaklarından olup bugünkü bilgilerimize göre tek manzum tezkiremiz olan *Teşrifatü's-suara*'da "Der-Ta'rîf-i Mevlânâ Şeyh Arzî Dede Cânişîn-i Mevlevî-hâne-i Galata" başlığı altında Galata Mevlevihanesi, köşklerin ve sarayların kışkırdığı güzellikte bir Mevlevihane imiş:

Galatada o mevlevî-hâne
Olmuş anunla reşk-i kâşâne⁸³

Aynı tezkirenin "Mevlânâ Nisarî-i Müverrih" maddesinde bu Mevlevihane, içinde her tasavvuffî bilgi ve neş'enin öğretilip tadıldığı bir yer olarak tavsif edilir:

Besdür ana ilâve-i ma'nâ
Galata tekyesinde icmâlâ⁸⁴

Kaynaklarda kayıtlı bilgilere istinaden Âdem Çelebi (Galata Mevlevihanesi şeyhi), Arzî (Ayıntıbaşı Mehmet Efendi, Galata Mevlevihanesi şeyhi), Gavşî Ahmet Dede (Galata Mevlevihanesi şeyhi), Nâyî Osman Dede (Galata Mevlevihanesi şeyhi, neyzenbaşı, mesnevihan), Esrar Dede (Galata Mevlevihanesi'nde mukim), İsmail Hülûs Dede (Şeyh Galip zamanında Galata Mevlevihanesi aş-

⁸³ Güftî, *Teşrifatü's-su'a'râ*, (haz. K. Yılmaz), Ankara 2001, s. 100.

⁸⁴ Güftî, a.g.e., s. 235.

çibası), Lefkoşalı Handî (Galata Mevlevihanesi dervişlerinden)... gibi isimler, Galata Mevlevihanesi'nin onde gelen simalarındandı.

Son devir kadın şairlerimizden olan Şeref Hanım, Allah'ın, Galata Mevlevihanesi şeyhini yardımseverlik, ve cömertlikte akran ve emsaline üstün kıldığını söyleyerek aslında Mevlevihaneyi ve Mevleviliği övmüştür:

Galata dergehinin şeyhin itmiş Hazret-i Mevlâ
Himemde cûd u ihsân u keremde fâ'ik emsâle

Galata Mevlevihanesi, kırlarla ve korularla kaplı olan çevresinin zaman içinde iskân edilmesiyle mesire niteliğini büsbütün yitirmiştir.⁸⁵ Ne var ki fetihten itibaren uzun asırlar Galata'nın çevresi, çeşitli tarikat ve meşreplerdeki dervişlerin inzivaya çekildiği, mevsim müsait olduğunda teferruce çıkışın ve tasavvuf mesleğinin neşv ü nema bulup yaşandığı iç açıcı, mana âlemine dalınan yerler olarak tasavvuf tarihimize yerini almıştır.

g. Galata Boğazı

Bâkî'nin, "Galata'nın Meyhaneleri, İşret Âlemleri ve Galata'da Ayak Seyri" bahsinde geçen beytinde "İstanbul ile Galata'nın arasını kesen su" olarak anılan Haliç, kaynaklarda az da olsa "Galata Boğazı" olarak zikredilir. Galata Boğazı, sadece İstanbul ile Galata arasında bir engel değil, ağır suçlu bazı kimselerin infaz yeridir. Bu bakımdan birkaç örnek üzerinden, şuara tezkirelerinde pek de iyi anılmadığını söylemek gereklidir.

Cem Sultan'ın ölümüne kadar yanından ayrılmayan ve onunla kader birliği eden şairlere "Cem Şairleri" denilmektedir. Bunlardan biri olan ve "Cem Sa'disi" olarak bilinen Sa'dî, ülkesinden uzakta sürgün hayatı yaşayan Cem Sultan'ın emriyle gizlice İstanbul'a gelmiştir. *Heşt Bihiş'te*, birinin onu tanııp ihbar etmesi üzerine yakalanarak Galata Boğazı'na atılmak suretiyle öldürüldüğü bildirilmektedir.⁸⁶ Muteber kaynaklarımızdan *Lâtfî Tezkiresi* de bu bilgiyi benzer şekilde kaydetmektedir.

Yine Lâtfî'ye göre 15. yüzyıl şairi Melihî çok içki içer, hep sarhoş gevermiş. Bu duruma kızan Fatih Sultan Mehmet, bir daha içki içmeyeceğine dair şairden söz alır. Bir zaman sonra Tahtakale'de sarhoş bir hâlde yakalanıp padişahın huzuruna çıkarılmış ve sultan, sözünü tutmadığı için Melihî'ye gazap ederek idamını emretmiş. Şair, Galata Boğazı'na atılarak boğulmuştur.⁸⁷ Bu bir iki örnek, Galata'nın, şuara tezkirelerinde yer alan bir başka özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁸⁵ M. Bahâ Tanman, "Galata Mevlevihanesi", *DIA*, 13, İstanbul 1996, s. 318.

⁸⁶ Sehî Bey, *Heşt-Behîş*, (haz. M. İsen), Ankara 1998, s. 134 ve Lâtfî, a.g.e., s. 303.

⁸⁷ Lâtfî, a.g.e., s. 504.

h. Galatalı Olan, Galata'da Görev Yapan veya Galata'da Medfun Bazı Şairler

Osmanlı döneminde Galata, gerek kadılık merkezi, gerek yukarıda bahsi geçtiği üzere mesireleri, bağ ve bahçeleri ve gerekse ünlü meyhaneleri ve aşş ü işaret âlemleriyle şairler için bir cazibe merkezi olmuştur. Bu durum, bugün dahi böyledir. İstanbul'un yanı başındaki bu ilginç muhit, fetihten kısa bir müddet sonra Müslüman ahalinin de yerleştiği bir yerdir. Dolayısıyla Galatalı olmak veya hayatının bir devresinde bilhassa kadı yahut naip olarak Galata'da görev yapmış bulunmak gibi yönlerden tezkirelerde Galata ile ilişkilendirilen pek çok âlim ve şair bulunur. 16. yüzyıldan itibaren son devreye kadar yazılan tezkirelerde yaptığımız bu yönlü bir okumada, Galata şairi sayabileceğimiz bazı isimleri burada zikretmek yerinde olacaktır:

Nihâlî Çelebi (Galata kadısı), Kâtibî (Galatalı Seydi Ali Çelebi), Şânî (Galatalı), Nigârî (Galatalı Nakkaş Haydar), Salikî (Galata azeplerinden), Sûrûrî Çelebi (Galata reislerinden), Subhî (Galata kadısı), Kiyâsî (Galata kadısı naibi), Remzî (bir dönem Galata kadılığı yapmış olan Pîrî Paşa), Şânî (Galatalı), Mevlânâ Hüsrev (Galata ve Hâslar kadısı), Fazlî (Tophane'de yaşamış), Kudsî (Galata ümenasından ve Zatî'nin şakirtlerinden), Mahremî (Tatavlâlı, Galata kadısı naibi), Merdümî (Galata'da yaşamış), Zîhnî (Galatalı, 16. YY), Siyamî (Galatalı, Kasımpaşa'da yaşamış), Bekayî (Galata kadısı 16. YY), Sâmî (Galatalı, 17. YY), Es'ad (Mehmet, Galata mevleviyeti), Emin (Mehmet, Galata mevleviyeti), Erîb (Galata mevleviyeti), Hafız (Galatalı), İbrahim Hanif (Galata kadısı), Hulûs (Fındıklı), Galatalı Resâ, Kâtîpzade Refî (Galata kadısı), Sâlim (tezkireci, Galata kadısı), Kavşarazade Selim (Galata kadısı), Sabîh (Galata gümrüğu kâtibi), Azmî (Mehmet Salih, Kasımpaşa'da mahzen kâtibi), Fâiz (Galata mevleviyeti), Kâmî (Edirneli, Galata mevleviyeti), Sacîdî (Galata kadısı), Âdem Dede (İskender Paşa Zaviyesi şeyhi), Selîsî (Galata kadısı), Şekîb (Galata ve Yenikapı Mevlevihaneleri dervişlerinden), Zuhûrî (Galata kadısı), Lafzî (17. YY, Galata kadısı), Mâhir (18. YY başı, Galata kadısı), Rîza (Beşiktaş doğumlu), Siyahî (Dolmabahçeli), Râsîh (Boğazkesen Hisarlı), Abdülgâni-i Vardarî (17. YY, Galata kadısı), Feyzî (18. YY, Galata kadısı), Medhî (18. YY, Galata kadısı), Nakşî (vaiz), Vahyî (vaiz), Şeyh Yahya Efendi (vaiz), Vücudî (İstinyeli), Safayî (Sinoplu, tersane yakınlarında bahçeli bir evi varmış, gemiciler şeyhi ve Kemal Reis'in gazalarını 10000 beyit tutarında nazmetmiş), Mevlânâ Hîfzî (Galata'da medfun), Haverî (Galata kadısı), Keçecizade İzzet Molla (19. YY, Galata kadısı), Safvet (19. YY, Galata kadısı)... Bu liste elbette böylece uzayıp gider, fakat Galata şairleriyle ilgili bir fikir vermesi bakımından bu kadarla yetinmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç

Türk edebiyatında 15. yüzyılda Nevaî ile başlayan şuara tezkiresi yazma gelenegi Osmanlı/Anadolu sahasında yaygınlaşmış ve 16. yüzyıldan itibaren her devirde tezkire sahibi yazarlar var olmuştur. Bunlardan bazıları antoloji hüviyetinde eserler olmakla birlikte özellikle 16. ve 18. yüzyılda görülen tezkireler, biyografi yönleri kuvvetli eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür tezkireler sadece hayat hikâyeleri içeren, şiir örnekleri kaydedilen eserler olmaktan öte yazarının kabiliyeti ölçüsünde psikolojik ve sosyolojik tahliller de yapılan kitaplardır. Hele Âşık Çelebi, Lâtifi, Safayî ve Salim gibi yazarların tezkireleri mekân, muhit ve semt tasvirlerine rastlanan değerli kaynaklardır. Bir tür olarak Türk edebiyatında seçkin yeri bulunan şehrengizler de şehir ve semt tarihi için çok önemli eserlerdir. Şuara tezkireleri, şehrengizlerle birlikte okunduğunda söz konusu eserlerin bu yönden kaynak olma değerleri daha açık bir şekilde görülmektedir.

Şuara tezkireleri, örnek bir semt olarak Galata merkezli okunduğunda ortaya çıkan tablo bir hayli zengindir. Gerek doğal ortamı, gerek meyhaneleri, eğlence hayatı, Hristiyan güzelleri ile aşıkların cazibe merkezi olması; bunların yanında eski devirlerde çevresinde manevi hayatın zenginliği, kadılık merkezi olması bakımından önemi, Türk edebiyatında önemli yer tutan Galata şairleri ve Haliç ile birlikte Galata, kültür tarihimizin onde gelen semtlerindendir. Bu meyanda bilhassa *Meşâirü'-ş-şuara*'yı çok ayrı bir yere koymak gereklidir. Bu başlıklardan her biri ayrı bir araştırmancı konusu olabilecek hususlardır. Hatta mesela içki tasınması sırasında karşılaşılan sorunlar yahut Müslüman mahallelerinde meyhane açılması gibi genel konunun içinde rastlanan tali meseleler dahi arşiv belgeleri ışığında incelenmesi gereken konulardır. Yalnızca şuara tezkireleri, seyahatnameler ve hatırlı kitapları üzerinden yapılan bir çalışma olarak şairlerin Galata ile ilgili beyitlerine -birkaç örnek dışında- burada yer verilmedi. Konu, belirli bir sınır içinde ele alınmaya çalışıldı. Böylece Galata'nın, öteden beri kültür, edebiyat, sanat ve şehircilik tarihimizdeki yerine bir yönyle dikkat çekilmiş oldu. Buna ilaveten bütüncül bir örnek olması bakımından aşağıya bir gazel alındı.

Şuara tezkirelerinin her biri Galata'yı, burada işaret etmeye çalıştığımız yönlerden bir veya birkaçıyla değerlendirmektedir. *Lâtifi Tezkiresi*, *Meşâirü'-ş-şuara* ve *Safayî Tezkiresi* gibi tezkireler Galatalı şairlerden bahsederken, yalnızca şairin Galatalı olduğunu belirtmekle yetinmezler; semt ve mekân tasvirlerine de yer verirler. Bir ölçüde *Hasan Çelebi Tezkiresi* ile *Salim Tezkiresi* de böyledir. Diğer tezkireler de az veya çok Galata bahsi geçince semtin bazı yönlerine işaret ederler. Bu makalede işte bu kısmî yahut geniş ölçekli anlatımlar, bazı mütəber seyahatnameler ile birkaç hatırlı kitabında anlatılanlarla birlikte ele alınarak değerlendirildi. Değerlendirmemiz bize Galata'nın bir semt ve daha fazlası (mesela

güzeller ülkesi ya da eğlence merkezi vb.) olmak bakımından kültür ve bilhassa edebiyat tarihimizdeki yerini tayin ve tespit etme imkânı vermektedir.

Galata'yı anlatan müstakil bir gazeli bulunan Benli Hasan lâkaplı Âhî'nin söz konusu şiirinde Galata, güzelleri, bağ ve bahçeleri, bu bahçelerde salınan dilberleri, Frenk muhiti olması, Haliç ve İstanbul Boğazı'na kıyısının olması ve âşıkların buralarda sevgililerini beklemesi, tüm güzellikleriyle cennet bahçesine benzemesi gibi özellikleriyle anlatılır. Sadece Galata vasfında söylenmiş bu gazel, verdiğimiz bilgileri kısmen de olsa özetler niteliktedir:

Hâ çeker yașum beni durmaz bu deryâdan yana
Seyre çıkmışdur meger dilber Galatadan yana

Kandesin ey serv kim bâgun gül ü nergisleri
Göz kulag olmuşdurur sen serv-i bâlâdan yana

Her harâmî-gamze âhû-çeşm olan dilberlere
Yüz çevirmek mi gerekdir böyle sahrâdan yana

Ka'be hakkı ol Firenk oglanı kiblem olmasa
Kâfirüm ger bir kadem bassam kiliseden yana

Gözlerüm yaşı denizler gibi oldı kandedür
Ol sanem seyr itmege gelmez mi deryâdan yana

İrmedin şâm-i ecel Âhî yakın ol Hakk ile
Vaktidür şimdien girü azm eyle me'vâdan yana⁸⁸

Bunun yanı sıra Avnî, Yahya Beğ, Hayalî Beğ, Revanî, Helâkî, Enverî, Lâtîfi, Sehabî, Bâkî, Şem'i, Âhî, Nev'i, Nihanî, Süheyli, Hatem, Fennî, Kâşif, Mostarlı Ziyaî, Zihnî, Sümbülzade Vehbî, Enderunlu Fazıl, Sâmî, Antepli Ayñî, Antepli Hafız, Şeref Hanım şiirlerinde Galata'dan bahseden şairlerden bazılıdır. Yazımızı şara tezkirelerindeki Galata anlatımıyla sınırlı tuttuğumuzdan, bu şairlerin "Galatalı" beyitlerine burada yer vermemez, yazı sınırlarını aşacağından yalnızca isimlerini anmakla yetiniyoruz.

⁸⁸ Âhî, *Divan*, (haz. N. Sungur), Ankara 1994, s. 81.

KAYNAKÇA

- Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, (haz. S. Solmaz), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Âhî, *Divan*, (haz. N. Sungur), KBY, Ankara 1994.
- Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2013.
- AK, Mahmut, "Fatih Döneminde İstanbul'da İmar Faaliyetleri ve Mahalle Yerleşimi Hakkında", *İstanbul Şehir ve Medeniyet*, Klasik Yayınları, İstanbul 2004, s. 235-245.
- AKKUŞ, Metin, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Bursa Şehrengizleri*, Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), 1987.
- ALTINAY, Ahmet Refik, *Onuncu Asr-i Hicride İstanbul Hayatı*, (haz. A. Uysal), KBY, Ankara 1987.
- ALTINAY, Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, (haz. S. Önal), İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- AND, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul (Kent-Saray-Günlük Yaşam)*, YKY, İstanbul 2012.
- ARSEVEN, Celâl Esad, *Eski Galata ve Binaları*, İstanbul 1329.
- ARSEVEN, Celâl Esad, *Eski İstanbul (Âbidât ve Mebânîsi)*, (haz. D. Yelkenci), Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1989.
- ASLAN, Ferhat, *Naki Tezel'in İstanbul'dan Derlediği Masallar (İnceleme-Metin)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.
- Âşık Çelebi, *Meşâ 'irü's-su'arâ (İnceleme-Metin) 1-2-3*, (haz. F. Kılıç), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul Nisan 2010.
- ATAMAN, Sadi Yaver, *Türk İstanbul*, (haz. S. Şenel), İBB Yayınları, İstanbul 1997.
- ATASOY, Nurhan, *15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler*, KTB Yayınları, İstanbul 2005.
- AYVERDİ, Samiha, "Şu Beyoğlu", *Türk Edebiyatı*, 220, Şubat 1992, s.8.
- Bakî, *Divan*, (haz. S. Küçük), TDK Yayınları, Ankara 1994.
- Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (haz. A. Ş. Çoruk), Kitabevi, İstanbul 2001.
- Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *İstanbul'da Ramazan Mevsimi*, (haz. A. Ş. Çoruk), Kitabevi, İstanbul 1998.
- BOSTAN, İdris, *Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler)*, Küre Yayınları, İstanbul 2007.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Divanlar Arasında*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- ÇELEBİ, Asaf Halet, *Divan Şiirinde İstanbul*, İstanbul 1953.
- CORUK, Ali Şükrü, *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, Kitabevi, İstanbul 1995.
- DOĞAN, Muhammet Nur, *Fatih Divanı ve Şerhi*, Eminönü Belediyesi Yayınları, İstanbul 2004.
- DOĞAN, Muhammet Nur, "Fatih Sultan Mehmet (Avnî)'in Şiirinde Hükümdârâne Duygular", *İstanbul Şehir ve Medeniyet*, Klasik Yayınları, İstanbul 2004, s. 215-225.

- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta, *Seyahatnâme*, (çev. A. S. Aykut), YKY, İstanbul 2005.
- Edmondo De Amicis, *İstanbul* (1874), (çev. B. Akyavaş), TTK Yayınları, Ankara 1993.
- Enverî, *Divan*, (haz. C. Kurnaz-M. Tatçı), MEB Yayınları, Ankara 2001.
- Evliya Çelebi b. Dervîş Mehemed Zîlîf; *Seyahatname*, I. Kitap, (haz. R. Dankoff-S. A. Kahraman-Y. Dağlı), YKY Yayınları, İstanbul 2006.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, (haz. M. İsen: *Künhü'l-ahbâr'in Tezkire Kismi*), AKM Yayınları, Ankara 1994.
- Güftî, *Teşrifâtü's-su'arâ*, (haz. K. Yılmaz), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- GÜLERSOY, Çelik, *Beyoğlu'nda Gezerken*, İstanbul 1990.
- Hâfiz Hızır İlyas Ağa, *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye (Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat)*, (haz. A. Ş. Çoruk), Kitabevi, İstanbul 2011.
- Helâkî, *Divan*, (haz. M. Çavuşoğlu), Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982.
- İhtifalci Mehmed Ziya Bey, *İstanbul ve Boğaziçi (Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası)*, (haz. M. Karavelioğlu ve diğerleri), BİKA Kültür Kitaplığı, İstanbul 2004.
- İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*, (Editör: Prof. Dr. F. M. Emecen), Kitabevi, İstanbul 2010.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-suvarâ)*, 4 cilt, (haz. M. Cunbur-M. K. Özgül-H. Özcan -İ. Baştug), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-zeyl-i Ziûdetü'l-Eş'âr*, (haz. A. Abdulkadiroğlu), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- KARAVELİOĞLU, Murat Ali, *Onaltinci Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şemî'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi I-II*, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.
- KARAVELİOĞLU, Murat Ali, "Klasik Türk Edebiyatında Şemî Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şemî", *TDED*, XXXII, 2005, s. 65-80.
- Kinalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suvarâ* 1-2 (haz. İ. Kutluk), TTK Yayınları, Ankara 1989.
- KOÇU, Reşat Ekrem; "Beyoğlu", *İstanbul Ansiklopedisi*, V, 1961, s. 2703-2705.
- KURNAZ, Cemal, *Hayâlî Bey Divâni'nın Tahâlîli*, MEB Yayınları, İstanbul 1996.
- Lâtiifi, *Risâle-i Evsâf-i İstanbul* (yay. N. S. Pekin), İstanbul 1977.
- Latîfi, *Tezkiretü's-su'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, (haz. R. Canım), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- LEVEND, Agâh Sirri Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul, Baha Matbaası, İstanbul 1958.
- MANTRAN, Robert, *17. Yüzyılın İlkinci Yarısında İstanbul I-II*, (çev. M. Ali Kılıçbay-E. Özcan), TTK Yayınları, Ankara 1990.
- Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu'arâ*, (haz. F. S. Kutlar Oğuz-M. Çakır-H. Koncu), Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idi'l-Eş'âr) (İnceleme-Metin-İndeks)*, (haz. P. Çapan), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

- Nev‘î, *Divan*, (haz. M. Tulum-M.A. Tanyeri), Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.
- ÖĞÜZKAN, A. Ferhan, *İstanbul Şiirleri Antolojisi*, İstanbul 1953.
- ORTAYLI, İlber, “Galata”, *DIA*, 13, İstanbul 1996, s. 303-307.
- PALA, İskender, “İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri”, *Şehir ve Kültür İstanbul*, (Editör: A. E. Bilgili), Profil Yayınları, İstanbul 2012.
- Ramiz, *Âdâb-i Zurefâ, (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük)*, (haz. S. Erdem), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994.
- Rızâ, *Tezkire (İnceleme-Metin)*, (haz. G. Zavotçu), Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2009.
- Salim, *Tezkiretü ’ş-şu’arâ*, (haz. A. İnce), AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Sehî Bey, *Heşt-Behîst*, (haz. M. İsen), Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- TANMAN, M. Baha, “Galata Melevihanesi”, *DIA*, 13, İstanbul 1996, s. 318.
- Tarihte ve Günümüzde Medeniyet Şehri İstanbul*, Akademik Araştırmalar Dergisi, Tarihte ve Günümüzde Medeniyet Şehri İstanbul Özel Sayısı, 2010.
- TİĞLİ, Fatih, “Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies*, volume 2/4, 2007, s. 763-770.
- Yahya Beğ, *Divan*, (haz. M. Çavuşoğlu), Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.
- Zatî, *Divan (3. cilt)*, (haz. M. Çavuşoğlu-M. A. Tanyeri), Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987.
- ZÜLFİ, Ömer - KARAVELİOĞLU, Murat - ŞEN, F.Meliha – ÇORAK, Reyhan, “Eski Türk Edebiyatı Toplantıları: 15. ve 16. Yüzyıl Divanlarında Edirne, Bursa ve İstanbul”, *BİSAV*, İstanbul Aralık 2006.